

สถาบัน กศน.ภาคเหนือ

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคเหนือ
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

คู่มือ

การทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

คู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

ส่วนวิจัยและพัฒนา

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคเหนือ

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ

คู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์ให้ครู กศน.นำไปใช้เป็นแนวทางการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนที่ตนปฏิบัติงานได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากปัจจุบันครู กศน.เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการทำวิจัยควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาต่อเนื่องในชุมชนตามปกติ ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของครู กศน.ที่จะทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน ซึ่งได้จากการรวบรวมเอกสาร การสอบถามผู้เกี่ยวข้อง การพูดคุยกับครูโดยตรง พบว่า ครู กศน.บางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องระเบียบวิธีวิจัยและยังมีความสับสนเรื่องการวิจัยเรื่องการวิจัยทั่วไปกับการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนอยู่หลายประการ เช่น สงสัยว่ามีความแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไรบ้าง นำมาใช้แทนกันได้หรือไม่อย่างไร หรือควรจะทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนอย่างเป็นทางการ หรือไม่ เป็นต้น

คู่มือฯ เล่มนี้จึงนำเสนอสาระในประเด็นดังกล่าวเพื่อให้เห็นภาพหลักของการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนโดยรวบรวมเนื้อหาได้แก่ ความหมาย ความสำคัญ กระบวนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน การตั้งคำถามการวิจัย ตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และตัวอย่างงานวิจัยของ กศน.โดยเฉพาะตัวอย่างงานวิจัยที่ยกมาประกอบไว้ในคู่มือเล่มนี้ นอกจากนี้จะสามารถเลือกและนำไปปรับใช้กับตนเองได้แล้ว และอีกความรู้สึกหนึ่งที่คาดหวังว่าน่าจะเกิดกับท่านผู้อ่านคือ “งานวิจัยไม่ใช่เรื่องยาก”

สถาบัน กศน.ภาคเหนือ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนเล่มนี้ จะช่วยจุดประกายให้ท่านคิดและใช้ “งานวิจัย” เป็นเครื่องมือสำคัญ แก้ปัญหาและค้นหาคำตอบให้กับชุมชนและตัวท่านเองต่อไป

(นายประเสริฐ หอมดี)
ผู้อำนวยการ สถาบัน กศน.ภาคเหนือ

หน้า

ก	คำนำ
ข	สารบัญ
ค	โครงสร้างคู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
ง	คำแนะนำการใช้คู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
จ	แบบทดสอบก่อนเรียน
1	ตอนที่ 1 บทนำ
2	◆ ใบความรู้ที่ 1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
7	◆ ใบความรู้ที่ 2 ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการ
9	◆ ใบความรู้ที่ 3 กระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
11	ใบงานที่ 1
15	ตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
16	◆ ใบความรู้ที่ 4 ความหมายและรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
19	◆ ใบความรู้ที่ 5 ระเบียบวิธีวิจัยเพื่อท้องถิ่น
23	ใบงานที่ 2
26	ตอนที่ 3 การตั้งคำถามการวิจัย และตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
27	◆ ใบความรู้ที่ 6 การตั้งคำถามการวิจัย
33	◆ ใบความรู้ที่ 7 ตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนตัวอย่างจากครู กศน.
45	◆ ใบความรู้ที่ 8 ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
57	ใบงานที่ 3
60	แนวคำตอบ ใบงานที่ 1 , 2 , 3
71	แบบทดสอบหลังเรียน
75	เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนและแบบทดสอบหลังเรียน
76	บรรณานุกรม
77	คณะผู้จัดทำ

โครงสร้างคู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

สาระสำคัญ ครู กศน. มีภารกิจจัดการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานและจัดการศึกษาต่อเนื่องในชุมชน ภารกิจทั้ง 2 ประการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยวิธีการวิจัยปฏิบัติการเข้ามาพัฒนางาน การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญควบคู่ไปกับการวิจัยในชั้นเรียนที่ครู กศน. ต้องศึกษาเรียนรู้และลงมือทำวิจัย แน่ใจว่าผลงานวิจัยนั้นเป็นเป้าหมายที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยแต่เป้าหมายสูงสุดของการวิจัยคือ การพัฒนาชีวิต ของนักวิจัยให้มีคุณภาพมากขึ้นโดยมีงานวิจัยเป็นวิถีทาง

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียน มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน และสามารถนำความรู้ไป ปฏิบัติการทำวิจัยปฏิบัติการ (action research) ในชุมชนได้

ขอบข่ายเนื้อหา ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บทนำ

- 1.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
- 1.2 ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
- 1.3 กระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

ตอนที่ 2 การวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- 1.4 ความหมายและรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 1.5 ระเบียบวิธีวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ตอนที่ 3 การตั้งคำถามการวิจัยและตัวอย่างการวิจัยปฏิบัติการใน

ชุมชน

- 1.6 การตั้งคำถามการวิจัย
- 1.7 ตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจากครู กศน.
- 1.8 ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ระยะเวลาเรียน ระยะเวลาในการเรียนรู้ภาคทฤษฎี 20 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 20 ชั่วโมง รวม 40 ชั่วโมง

คำแนะนำการใช้คู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

คู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน ประกอบด้วย

1. เอกสารใบความรู้ที่ 1-8
2. ใบงานที่ 1-3

ครู กศน.จะต้องศึกษาเอกสารและทำกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ในคู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

1. การศึกษาเนื้อหาในคู่มือ

การศึกษาด้วยตนเองแตกต่างจากการศึกษาโดยการเข้าอบรม ฟังคำบรรยายโดยวิทยากรผู้มีความชำนาญเป็นอย่างมาก ครู กศน.จะต้องฝึกฝนตนเอง โดยอ่านและทำความเข้าใจเอกสารคู่มือทุกหน้าตามลำดับ แต่การอ่านเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ครู กศน.ขาดข้อมูลบางอย่าง ควรศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารอื่นหรือค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ตเพิ่มเติม

2. การประเมินผลตนเอง

ก่อนที่ครู กศน.จะเริ่มศึกษาใบความรู้และทำกิจกรรม ครู กศน.จะต้องทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ครู กศน.ประเมินความเข้าใจก่อนทำการศึกษามีความเข้าใจมากน้อยหรือถูกต้องเพียงใด แล้วจึงศึกษาเนื้อหาในคู่มือ เมื่อศึกษาจบแล้ว ครู กศน.จะต้องทำแบบประเมินผลตนเองหลังเรียนอีกครั้ง เพื่อทดสอบดูว่ามีความเข้าใจเนื้อหาเพียงใด แบบประเมินผลเป็นแบบปรนัยจำนวน 20 ข้อ ไม่ควรเสียเวลาเกินกว่า 25 นาที

ถึงแม้ว่าครู กศน.จะทำแบบประเมินผลก่อนเรียนได้ดี (มากกว่าร้อยละ 80) ก็ไม่ควรจะงดศึกษาใบความรู้ในคู่มือ เพราะอาจมีแง่มุมต่าง ๆ ที่แตกต่างจากความคิดของครู กศน.และจะทำให้ครู กศน.มีความเข้าใจความรู้กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

3. การทำกิจกรรม

3.1 กิจกรรมในใบงาน ขอให้ครู กศน.ใช้ความคิดและทำกิจกรรมลงในใบงาน จะช่วยให้ครู กศน.ทบทวนความเข้าใจของตนเองในเรื่องนั้น ๆ ดีขึ้น ซึ่งครู กศน.ไม่ควรเปิดดูเฉลยก่อนทำใบงาน เพียงแต่ครู กศน.ใช้ความคิดเพิ่มเติมเล็กน้อยก็จะสามารถทำกิจกรรมได้ไม่ยากนัก

3.2 ครู กศน.ควรศึกษาเอกสารคู่มือตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ จะได้รับผลอย่างเต็มที่ที่มีประสิทธิภาพพร้อมทั้งเข้าใจเนื้อหาดีขึ้น

แบบทดสอบก่อนเรียน

คำสั่ง เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

- ข้อใดคือความหมายของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
 - การค้นหาคำความจริงอย่างมีเทคนิคเฉพาะ
 - การรวมกันหาความจริงอย่างมีขั้นตอน โดยนักวิชาการ
 - การค้นหาคำความจริงอย่างมีแบบแผน โดยนักพัฒนาชุมชน
 - การค้นหาคำความจริงอย่างมีระบบ โดยชาวบ้านในชุมชนร่วมมือกัน
- ข้อใดเป็นองค์ประกอบสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
 - การมีส่วนร่วมของประชาชน
 - การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
 - การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - การมีรูปแบบการวิจัยที่ชัดเจน
- ข้อใดเป็นจุดมุ่งหมายการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
 - บันทึกข้อมูลของชุมชน
 - พัฒนาผลงานวิชาการของชุมชน
 - ประเมินทัศนคติผู้เรียนในชุมชน
 - หาสาเหตุของปัญหาและแก้ปัญหาในชุมชน
- สิ่งที่ต้องการศึกษาหรือหาคำตอบจากประเด็นปัญหาการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน คือ ข้อใด
 - ชื่องานวิจัย
 - วัตถุประสงค์ของงานวิจัย
 - ความสำคัญของการความเป็นมา
 - ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย
- ประโยชน์สูงสุดของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนคือ ข้อใด
 - การได้แนวทางการแก้ปัญหา
 - ประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน
 - การได้ทฤษฎีการศึกษาชุมชนที่ตรงกับสภาพจริง
 - การเพิ่มพูนข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผน

6. การศึกษา “กรณีตัวอย่างงานวิจัยชุมชน” ให้ประโยชน์ต่อผู้วิจัยในข้อใดมากที่สุด
- กำหนดชื่อเรื่องได้กะทัดรัด
 - ตั้งสมมุติฐานงานวิจัยได้ถูกต้อง
 - ได้แนวคิดในการออกแบบการวิจัย
 - นำเครื่องมือวิจัยมาประยุกต์ใช้
7. การสรุปผลการวิจัยที่ถูกต้อง ต้องสอดคล้องกับข้อใด
- ความเป็นมาของการวิจัย
 - วัตถุประสงค์ของการวิจัย
 - แบบแผนการวิจัย
 - กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
8. การวางแผนการวิจัยควรคำนึงถึงข้อใดมากที่สุด
- คน เวลา และการจัดการ
 - มีผู้รู้เรื่องการวิจัยช่วยดำเนินการ
 - สามารถดำเนินการโดยใช้งบประมาณน้อยที่สุด
 - สามารถตอบคำถามวัตถุประสงค์การวิจัยได้
9. การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างไร
- คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัย
 - เข้าใจสภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างถ่องแท้
 - ได้ข้อมูลแท้จริงเพื่อไปใช้ในการวางแผนพัฒนา
 - ได้คำตอบที่แท้จริงไม่มีประเด็นบิดเบือน
10. ข้อใด ไม่ใช่ กลวิธีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
- การศึกษาผู้ใหญ่
 - การฝึกฝนอาชีพ
 - กระบวนการกลุ่ม
 - กระบวนการแก้ปัญหา
11. ผลที่เกิดจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ ข้อใด
- ประชาชนมีความรู้เพิ่มขึ้น
 - ประชาชนมีงานทำเพิ่มขึ้น
 - ประชาชนมีการกินดีอยู่ดีขึ้น
 - ประชาชนตระหนักในหน้าที่ของตนเองต่อชุมชน

12. ข้อใด ไม่ใช่ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ก. คนทุกคนมีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา
 - ข. ปัญหาที่จะแก้ควรเริ่มจากความรู้สึกของประชาชน
 - ค. ความรู้ความสามารถของประชาชนมีความสำคัญเท่า ๆ กับนักวิจัย
 - ง. ประชาชนมีการศึกษาน้อยจึงต้องมีนักวิจัยเข้าไปช่วยแก้ปัญหา
13. การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน คือ ขั้นตอนใดของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
- ก. การคัดเลือกชุมชน
 - ข. สสำรวจข้อมูลเบื้องต้น
 - ค. ศึกษาปัญหาและประเมินทรัพยากร
 - ง. แจ้างชุมชนทราบปัญหาของตนเอง
14. องค์ประกอบที่ควรนำมาใช้ในการประเมินความเป็นไปได้ของการดำเนินงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือข้อใด
- ก. นโยบายของรัฐ
 - ข. ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น
 - ค. ความพร้อมของนักวิจัย
 - ง. ความต้องการของคณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน
15. หัวข้อการวิจัยข้อใดควรใช้รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ก. การพัฒนามาตรฐานเกษตรธรรมชาติเพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจชุมชน
 - ข. การจัดการงานศพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง
 - ค. การเปรียบเทียบปัญหาการใช้และความต้องการเทคโนโลยีสารสนเทศของสำนักงาน กศน. จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - ง. การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพไม้เทพธาโร หมู่ที่ 1 ตำบลเขากอบ อำเภอยายียด จังหวัดตรัง
16. การวิจัยเพื่อท้องถิ่นหัวเรื่องใดเกี่ยวข้องกับพลังสตรีในชุมชน**มากที่สุด**
- ก. การสร้างสานติสุขในครัวเรือน
 - ข. การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ค. การอนุรักษ์และฟื้นฟูลายผ้านาหมื่นศรี
 - ง. การสร้างเศรษฐกิจชุมชน

17. งานวิจัยเรื่องการศึกษาคิดเห็นของกำนันผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ เครื่องมือที่นิยมใช้เก็บข้อมูล คือข้อใด
- ก. แบบทดสอบ
 - ข. แบบสอบถาม
 - ค. แบบสังเกต
 - ง. แบบสัมภาษณ์
18. การวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างไร
- ก. คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวิจัย
 - ข. ได้คำตอบที่แท้จริงไม่มีประเด็นที่บิดเบือน
 - ค. เข้าใจสภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างถ่องแท้
 - ง. ได้ข้อมูลที่แท้จริงเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนา
19. เมื่อใดต้องใช้การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน
- ก. เมื่อต้องการค้นหาชุมชนเพื่อพัฒนา
 - ข. เมื่อต้องการศึกษาปัญหาความยากจน
 - ค. เมื่อผู้ศึกษาต้องไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชน
 - ง. เมื่อต้องการแก้ปัญหาในชุมชน แต่ยังไม่พบวิธีการที่ดีที่สุด
20. หัวใจสำคัญโครงการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชมรดกโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนวัดศรีสุพรรณนครนาค อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม อยู่ที่ข้อใด
- ก. อนุรักษ์และฟื้นฟูพืชมรดกที่มีจำนวนลดน้อยลงให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น
 - ข. กระบวนการสร้างจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรักและหวงแหนท้องถิ่น
 - ค. ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน
 - ง. ความสำคัญของสายน้ำและลำคลองที่เชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพ

วัตถุประสงค์
วิจัยปฏิบัติการในชุมชนได้
ในชุมชน

1. อธิบายความหมาย ความสำคัญ และกระบวนการสำคัญของการ
2. ยอมรับและเห็นความสำคัญของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการใน
3. เห็นความแตกต่างระหว่างการวิจัยวิชาการกับการวิจัยปฏิบัติการ

สาระสำคัญ

ประกอบด้วยใบความรู้ 3 เรื่อง คือ

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
2. ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
3. กระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

- ขั้นตอนการเรียนรู้**
1. อ่านและทำความเข้าใจใบความรู้ที่ 1-3
 2. ศึกษาใบงานที่ 1 แล้วตอบคำถาม
 3. ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญและกระบวนการในการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจากเอกสาร หรือจากอินเทอร์เน็ตนี้ เพิ่มเติมแล้วทำเป็นใบความรู้

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ปัจจุบันการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้นำไปใช้ในชั้นเรียนเรียกว่าการวิจัยในชั้นเรียน (classroom action research) และเมื่อนำวิจัยเชิงปฏิบัติการไปใช้ในชุมชนมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน คือ “การวิจัยชุมชน” “ชาวบ้านวิจัย” หรือ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” เช่น หมู่บ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง หรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน รูปแบบการจัดการนี้ ในคลอง ตำบลแพรภทนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น ปลายปี 2541 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้เริ่มเปิดแนวคิดวิจัยปฏิบัติการในชุมชนรูปแบบ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ขึ้น โดยมีหลักการชัดเจนคือ เป็นโจทย์ที่มาจากท้องถิ่น อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากท้องถิ่นและต้องปฏิบัติการจริง

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ความหมายที่ 1 เป็นความหมายที่ยึดเอากระบวนการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง (P-A-O-R) เป็นหลัก เมื่อครู กศน. อ่านแล้วจะได้รับประโยชน์คือนำเอากระบวนการต่อเนื่องไปใช้วิจัยปฏิบัติการพัฒนากิจกรรม กศน.

การวิจัยเชิงปฏิบัติการคือ การวิจัยที่ดำเนินโดยผู้ปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นเป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นวงจร ประกอบด้วย การวางแผน (P : Plan) การปฏิบัติ (A : Act) การสังเกตผล (O : Observe) และการสะท้อนผลการปฏิบัติ (R : Reflect) โดยผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินการวิจัยคนเดียว หรือดำเนินการแบบร่วมมือกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทันที ไม่มุ่งนำผลไปวางนัยสรุปทั่วไปในเชิงทฤษฎีหรือหลักการทั่วไปเหมือนการวิจัยเชิงวิชาการทั่วไป จากความหมายของการวิจัย เชิงปฏิบัติการข้างต้น ครู กศน.สามารถนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นวางแผน
- 2) ขั้นปฏิบัติการ
- 3) ขั้นสังเกตการณ์

และ 4) ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการมาใช้ในการพัฒนาการจัดกิจกรรม กศน.ตามภาระงานในชุมชน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ครอบครัวเป้าหมายสามารถพึ่งพาตนเองได้และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข : กรณีศึกษาร้านมูลบน หมู่ 7 ตำบลจรเข้มะหิน อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา

ผู้วิจัย เรืองยศ จักรบุตร ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา 2540.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ครอบครัวเป้าหมายสามารถพึ่งพาตนเองได้ 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกครอบครัวเป้าหมายสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข กลุ่มเป้าหมาย ในการวิจัย ได้แก่ 1)กลุ่มครอบครัวเป้าหมาย ประกอบอาชีพปลูกพืชผัก ทำนา ทำไร่ จำนวน 32 ครอบครัว 2)กลุ่มครอบครัวเป้าหมายประกอบอาชีพเลี้ยงปลา จับปลา รับจ้าง และอื่น ๆ จำนวน 25 ครอบครัว ทั้ง 2 กลุ่ม รวม 57 คน และมีกลุ่มผู้ให้ข่าวสารสำคัญ (Key Informants) จำนวน 5 คน วิธีการดำเนินการวิจัย โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ขั้นการวางแผน (Planning) ขั้นปฏิบัติตามแผน (Action) ขั้นสังเกต (Observation) และขั้นสะท้อนผล (Reflection) จำนวน 3 วนรอบ และใช้กลยุทธ์ การมีส่วนร่วมระดมพลังสมอง การจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การรู้จักครอบครัวตนเอง การฝึกทักษะอาชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนต่าง ๆ และการเข้าค่ายทักษะชีวิต เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย แบบบันทึก แบบสำรวจ และแบบประเมินผลสภาพจริง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายในรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

ประเด็นการวิจัยที่ 1 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับครอบครัวเป้าหมายสามารถพึ่งพาตนเองได้ พบว่า

- 1.กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในรูปแบบระดมพลังสมอง ทำให้ได้รับกลยุทธ์ในการพัฒนาครอบครัวเป้าหมาย เช่น การจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การรู้จักครอบครัวตนเอง การฝึกทักษะชีวิต การเข้าค่ายทักษะชีวิต และการร่วมเป็นสมาชิกกองทุน
2. กลยุทธ์การรู้จักครอบครัวตนเอง ทำให้ครอบครัวเป้าหมายได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวิเคราะห์เศรษฐกิจของครอบครัว ฝึกปฏิบัติบันทึกสมุดบัญชีรายรับ-รายจ่ายภายในครอบครัว และบันทึกบัญชีต้นทุนกำไรในการลงทุน รู้สถานการณ์ทางการเงินภายในครอบครัว สร้างความตระหนัก การควบคุมรายรับ-รายจ่าย การลดหนี้ การออม ส่งผลให้ครอบครัวพึ่งพาตนเอง
3. กลยุทธ์การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุน ส่งผลให้มีการออม มีทุนสำหรับการลงทุน ได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การผลิต

ประเด็นการวิจัยที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกครอบครัวเป้าหมายสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข พบว่า การจัดโครงการเข้าค่ายทักษะชีวิตสามารถสนองความต้องการของสมาชิก และสอดคล้องเนื้อหา ด้านการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ได้แก่ การป้องกันยาเสพติด ลดละ เลิก อบายมุข ไม่ทะเลาะวิวาท ไม่ลักขโมย ไม่เล่นการพนัน ดำรงชีวิตอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มเป้าหมายดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และพื้นฐานสังคมวัฒนธรรม หมู่บ้านนี้มีพฤติกรรมอยู่ในระดับดีมากตลอด การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จึงเสริมจุดแข็งยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

- วงรอบที่ 1 ระหว่างเดือนตุลาคม 2544 – มีนาคม 2545 ประเด็นที่ 1 ไม่บรรลุ
วัตถุประสงค์ ประเด็นที่ 2 บรรลุวัตถุประสงค์
- วงรอบที่ 2 ระหว่างเดือนเมษายน 2545 – เดือนกันยายน 2545 ประเด็นที่ 1 และ 2
บรรลุวัตถุประสงค์
- วงรอบที่ 3 ระหว่างเดือนตุลาคม 2545 – เดือนมีนาคม 2546 ประเด็นที่ 1 และ 2
บรรลุวัตถุประสงค์

ระหว่างเดือนเมษายน 2546-เดือนกันยายน 2546 ได้พัฒนาตามกลยุทธ์อย่างต่อเนื่อง ได้รับรางวัล
ชนะเลิศระดับประเทศ เป็นหมู่บ้านวิสาหกิจชุมชนดีเด่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวง
ศึกษาธิการ ในวันที่ 8 กันยายน 2546 ณ เมืองทองธานี

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยปฏิบัติการควรรหากกลยุทธ์ที่หลากหลาย จะทำให้ค้นพบกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่
วัฒนธรรมท้องถิ่น และควรวิจัยอย่างน้อย 3 วงรอบ จึงจะสามารถยืนยันได้

ความหมาย ที่ 2 เป็นความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ครู กศน.ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งไม่เป็นไปตามกระบวนการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง (P-A-O-R) ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการที่ครู กศน. เป็นศูนย์กลางของการวิจัย โดยครูผู้วิจัยจะเลือกหรือกำหนดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาวิจัยเป็นผู้พิจารณาว่าเหมาะสมแล้ว จากนั้นก็นำกิจกรรมนั้น ๆ มาทดลองปฏิบัติการว่าใช้ได้หรือไม่ โดยผู้วิจัยจะกำหนดเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผล เป็นการออกแบบงานวิจัย (Research design) รูปแบบ “การทดลองจริงในสนาม” (Field experiment) ขอยกตัวอย่าง ประกอบ 2 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

ชื่องานวิจัย การพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจนระดับบุคคล บ้านหนองกลางดง ตำบลการแก่น อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผู้วิจัย นางรัตนา ปะกิกะเน (2551)

โจทย์คำถามการวิจัย การแก้ปัญหาความยากจนระดับบุคคล จำนวน 17 คน บ้านกลางดง ผู้มีรายได้น้อยกว่าเกณฑ์ จปฐ.ควรมีรูปแบบอย่างไร

นวัตกรรม การสร้างอาชีพเพิ่มขึ้น จำนวน 3 อาชีพ คือ 1) การเพาะเห็ดนางฟ้า 2)การเลี้ยงปลาตกในบ่อพลาสติก 3) การเลี้ยงกบในบ่อดิน โดยใช้กระบวนการ จัดเวทีวิเคราะห์สภาพปัญหา วางแผนพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับพื้นที่ การไปศึกษาดูงาน การฝึกอบรมอาชีพ และการประเมินผล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจนระดับบุคคล
2. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อผู้มีรายได้น้อยกว่าเกณฑ์ จปฐ.จำนวน 17 คน
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจในรูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจนระดับตำบล

วิธีดำเนินการ

1. ผู้ร่วมโครงการจำนวน 17 คน เป็นผู้มีรายได้น้อยกว่าเกณฑ์ จปฐ.
2. จัดกระบวนการพัฒนาอาชีพประกอบด้วย การจัดเวทีชาวบ้าน การศึกษาอาชีพ และการฝึกอบรมอาชีพ (การเพาะเห็ดนางฟ้า การเลี้ยงปลาตกในบ่อพลาสติก และการเลี้ยงกบในบ่อดิน)
3. การติดตามผลกระทบและความพึงพอใจ
4. ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบตรวจสอบผลแบบสอบถาม เพื่อการประเมินผลทุกขั้นตอน

ผลการศึกษา

1. เมื่อผู้วิจัยพบว่าหลังจากนำชาวบ้านไปศึกษาดูงานแล้วทดลองปฏิบัติการพบปัญหาที่ตามมา คือได้ผลผลิตเห็ดนางฟ้าน้อย ทำก้อนเห็ดไม่เป็น ปลาตุ๊กที่เลี้ยงในบ่อพลาสติกโตช้า การขยายพันธุ์ลูกบและการเลี้ยงกบในบ่อดิน ลูกกบมีอาการตาแดง มุมปากเป็นแผล จึงได้ทำการจัดอบรมเพิ่มเติม เพื่อแก้ปัญหาที่พบจากการสร้างอาชีพใหม่ จำนวน 3 อาชีพ ๆ ละ 2 วัน โดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้และฝึกปฏิบัติเพิ่มเติม
2. ชาวบ้านได้นำความรู้จากการอบรมเพิ่มเติมไปปรับปรุงแก้ไขและจากการติดตามผลพบว่า ชาวบ้านสามารถทำก้อนเห็ดได้ ปลาตุ๊กโตเร็วไม่เกิดโรคระบาด สามารถขยายพันธุ์ลูกกบได้

ตัวอย่างที่ 2

ชื่องานวิจัย การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการปัญหาขยะของประชาชนท้องถิ่น
อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ชื่อผู้วิจัย สิทธิชัย เทวธีระรัตน์ เสาวนีย์ โคตรพันธ์ จตุรภัทร ชัยสุวรรณ ประสทธิ เฉิดจินดา
รักจิต มั่นพลศรี 2547

งานวิจัยเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการปัญหาขยะของอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ของสิทธิชัย เทวธีระรัตน์ และคณะ ได้ใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีการระบุคุณลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสารดังกล่าวเอาไว้ คณะวิจัยต้องการพิสูจน์ว่า รูปแบบการสื่อสารดังกล่าวมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้จริงหรือไม่ จึงได้เลือกแบบการวิจัยเป็น “การทดลองจริงในสนาม” (Field experiment) ด้วยการเลือกชุมชนที่มีการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมแล้วใส่ treatment (การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม) เข้าไป แล้ววัดผลออกมา

หมายเหตุ : โครงการนี้เป็นโครงการย่อยโครงการหนึ่งในชุดโครงการ “การสื่อสารเพื่อชุมชน” ซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 30 โครงการ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นำมาเสนอไว้เป็นตัวอย่าง เพื่อยืนยันว่า “งานวิจัยไม่ใช่เรื่องยากอย่างที่คิด”

ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

ในการทำวิจัยของครู กคนส่วนใหญ่เป็นการวิจัยปฏิบัติการในกลุ่มผู้เรียนทั้งการศึกษา นอกระบบขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง ความคาดหวังให้ครูทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการตาม เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่ระบุในมาตรา 30 ที่ระบุว่า “ให้สถาน ศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้ง การส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับ การศึกษา” จึงส่งผลให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความสำคัญ ดังนี้

ความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อรรถศาสตร์ มีดังนี้

1. **การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน** ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการในกลุ่มผู้เรียน มีผลกระทบ โดยตรงต่อผู้เรียนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ใน กระบวนการดำเนินการวิจัยจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

2. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของครู** ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการในกลุ่ม ผู้เรียนมีผลกระทบโดยตรงต่อครูในการพัฒนาบทบาทผู้อำนวยการความสะดวกการเรียนรู้ เช่นเดียวกันทำให้ครูมีวิถีชีวิตในการทำงานที่เป็นระบบในเชิงวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้นนำการวิจัยมาใช้ในการพัฒนา กระบวนการเรียนการสอนซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความเป็นครูมืออาชีพด้านการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอรรถศาสตร์ (Professional teacher) ได้รับการยอมรับจากผู้เรียน วงการวิชาชีพและสังคม ทั่วไปได้มากขึ้น

3. **การสร้างสถานศึกษาและศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ให้ เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้** (Learning organization) เกิดการจัดการความรู้ (Knowledge management) ด้านการวิจัยอย่างเป็นระบบเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการวิจัย ระหว่างเพื่อนครูใน สถานศึกษา ระหว่างผู้บริหารครูและระหว่างสถานศึกษาด้วยกัน ตลอดจนระหว่างสถานศึกษาและ ชุมชนซึ่งผลพลอยได้ที่ดีที่ตามมาคือความร่วมมือและการผนึกกำลังกันพัฒนากิจกรรมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ต่าง ๆ ตั้งแต่การพบกลุ่มจนกระทั่งสู่ชุมชน

4. **การตอบสนองเจตนารมณ์การปฏิรูปการศึกษา** การวิจัยเชิงปฏิบัติการในกลุ่มการ เรียน เป็นการดำเนินการเพื่อการตอบสนองเจตนารมณ์การปฏิรูปการศึกษาที่ระบุไว้ในบทบัญญัติของ กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติโดยตรงเป็นกลไกสำคัญส่วนหนึ่งที่จะแปลงความคาดหวังไปสู่การ ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่จะส่งผลให้การศึกษาตลอดชีวิตเกิดคุณภาพการศึกษาของประเทศโดยรวม สูงขึ้น

5. **การเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ** ลดช่องว่างระหว่างนักทฤษฎีในฐานะนักวิจัย และนัก ปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ให้แคลงเป็นการเติมเต็มศักยภาพ (empowerment) ให้กับนักปฏิบัติเพราะการวิจัยที่เป็นทางการแบบดั้งเดิมนั้น นักปฏิบัติอยู่ในฐานะ ผู้ถูกกระทำ (passive) ในฐานะของผู้ให้ข้อมูล หรือผู้รับการทดลองเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยของผู้วิจัย ตลอดมาจนเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันว่า การวิจัยเป็นเรื่องยากหรือเป็นเรื่องของนักวิจัยมืออาชีพ เท่านั้น

ความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อชุมชน มีดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการในชุมชน คือกระบวนการทางปัญญาที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและสามารถจัดการเรียนรู้ คือการนำความรู้ ภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่มาผสมผสานกับความรู้จากภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมได้ ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมมีความสัมพันธ์กับบริบทของสังคม การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้มีการดำรงอยู่อย่างสงบสุขและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. ชาวบ้าน ประชาชน ผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในการที่จะให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน
3. ปัญหาหลักสำคัญในชุมชนได้รับการแก้ไข ประชาชนผู้ด้อยโอกาสจะมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน จะมีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งความรู้และข้อมูลข่าวสารซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น
4. สำหรับผู้วิจัย และนักพัฒนา จะได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนได้ดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาที่แท้จริง
5. นักวิจัยได้ทำงานพัฒนาตามอุดมคติของตนเอง
6. การวิจัย เป็นงานที่สำคัญต่อคนในชุมชนเพราะการวิจัยเป็นรากฐานของการประดิษฐ์คิดค้น และการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชุมชน สังคม และประเทศที่ให้ความสำคัญแก่การวิจัย ย่อมมีผลให้ประเทศนั้นมีความรุ่งเรือง มั่นคงในด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากงานวิจัยเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการค้นพบความรู้ใหม่ อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดประโยชน์ ซึ่งความอยากรู้อยากเห็น และการแสวงหาคำตอบจนบรรลุผลสำเร็จ ได้ก่อให้เกิดสิ่งแปลกใหม่ สิ่งอำนวยความสะดวก และการแก้ไขปัญหาของผู้ที่ ทำการวิจัย ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม ล้วนเป็นผลจากการศึกษาวิจัย เพื่อตอบคำถามอันนำไปสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาทั้งสิ้น

กระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนอาจจำแนกระยะเวลาดำเนินการได้ 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาที่ 1 การเตรียมการ และระยะเวลาที่ 2 การปฏิบัติการ

ระยะเวลาที่ 1 การเตรียมการ เป็นระยะของการค้นหาความทุกข์และเหตุการณ์ในระยษนี้ ต้องค้นหาเรื่องราวต่อไปนี้

1.1 สภาพบริบทของท้องถิ่น ซึ่งมักประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ แหล่งการเกษตร ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า ฯลฯ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ เช่น อาชีพและการทำมาหากินของตนในท้องถิ่น ปฏิทินการผลิต หนี้สิน ฯลฯ สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิตชนเผ่า วัฒนธรรมประเพณี ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่น ประชาชนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน องค์กรชุมชนท้องถิ่น ปฏิทินประเพณี ฯลฯ

1.2 สถานการณ์ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น มักเป็นการศึกษาสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงเฉพาะเรื่อง เช่น การศึกษาสถานการณ์ปัญหาหนี้สิน การศึกษาการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น เป็นต้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นฐานสำคัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่จะช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นรู้จักรากเหง้าของตนเอง ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชุมชนท้องถิ่น ประกอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วง จะช่วยให้เราเข้าใจชุมชนท้องถิ่นได้ลึกซึ้งขึ้น

1.3 ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น ก็เป็นต้นตอที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น ก่อนที่ชุมชนจะลอกเลียนภูมิปัญญาจากที่อื่นมาใช้ จะต้องมีการค้นหาภูมิปัญญาของตนเองก่อนแล้ววิเคราะห์ให้เห็นว่าภูมิปัญญาดังกล่าวใช้ได้หรือไม่ได้กับสถานการณ์แวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และจะต้องปรับภูมิปัญญาอย่างไร

ระยะเวลาที่ 2 การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินการให้พื้นที่และประเมินสภาพการพันทุกข์ ในระยะนี้แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

2.1 การวางแผนปฏิบัติการเป็นการใช้ข้อมูลจากระยะที่ 1 มาวางแผนปฏิบัติการ ซึ่งมักจะใช้ข้อมูลภายนอกมาประกอบด้วย เช่น ข้อมูลจากการศึกษาดูงาน ข้อมูลจากนักวิชาการ เป็นต้น

2.2 การลงมือปฏิบัติการ เป็นระบบปฏิบัติการที่คนในชุมชนท้องถิ่นมักจะมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง นอกเหนือไปจากกลุ่มนักวิจัยชุมชนแล้ว การปฏิบัติการนี้อาจจะมีหลายชุดของการปฏิบัติการ

2.3 การประเมิน ผลการปฏิบัติการ หรือที่นักวิจัยชุมชนท้องถิ่นเรียกว่าการสรุปบทเรียน และการถอดบทเรียน เป็นการสรุปความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติการ เพียงแต่ในระยะที่ผ่านมารอดบทเรียนและการสรุปบทเรียนส่วนใหญ่ยังทำได้ไม่ลึกและละเอียดมากนัก ทำให้ไม่สามารถดึงความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการได้ชัดเจนนัก

การที่จะดำเนินการตามกระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนให้ประสบผลดี จำเป็นต้องใช้การ “คิด” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

1. การคิดโจทย์การวิจัย ซึ่งอาจต้องคิดถึงปัญหาปัจจุบันและอนาคตของชุมชนท้องถิ่น หากปัญหาดังกล่าวต้องการความรู้เรื่องอะไรมาใช้ในการแก้ปัญหา ก็จะได้โจทย์วิจัยที่เหมาะสม

2. การคิดการออกแบบเพื่อตอบปัญหาการวิจัย เมื่อได้โจทย์วิจัยแล้วคงต้องออกแบบว่าจะเก็บข้อมูลอะไรบ้าง จะเก็บข้อมูลอย่างไร จะเก็บจากใคร และจะวิเคราะห์อย่างไรเพื่อตอบปัญหาดังกล่าว

3. การคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดการปฏิบัติการที่เหมาะสม เป็นการคิดวิเคราะห์บนฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องมา เป็นการคิดที่เชื่อมโยงอดีตและปัจจุบัน คิดให้เห็นศักยภาพในอดีต คิดให้เห็นข้อจำกัดของศักยภาพในอดีต คิดให้เห็นสภาพความรู้จากภายนอกที่จะช่วยเติมเต็มภูมิปัญญาที่เคยมี และเชื่อมโยงวางแผนปฏิบัติการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ถ้ามีการคิดวิเคราะห์อย่างเข้มข้นจะช่วยให้การวางแผนการปฏิบัติการมีความเหมาะสม สอดคล้องอย่างจริงจัง

4. การคิดเชิงระบบให้เห็นองค์รวมของความรู้ เป็นส่วนสำคัญของการคิดในช่วงสรุปบทเรียนและความรู้ การคิดแบบนี้เป็นความคิดเชิงประจักษ์จากปรากฏการณ์ของการปฏิบัติการ ได้จากกระบวนการถอดบทเรียนร่วมให้เห็นความรู้ในภาพรวมและภาพย่อย และโยงโยให้เห็นความรู้ทั้งหมดซึ่งโดยปฏิบัติการจริงแล้วการวิจัยในชุมชนทั่วไปยังทำได้น้อย

5. การคิดเชิงประยุกต์กระบวนการวิจัยไปใช้ในกระบวนการแก้ไขปัญหาอื่นของชุมชนท้องถิ่น การคิดแบบนี้มีอยู่ค่อนข้างมากในงานวิจัยในชุมชน เพราะมักจะพบว่ามีการขยายผลนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ โดยทั่วไป

ความหมาย ความสำคัญและกระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

เมื่อท่านศึกษาใบความรู้ที่ 1-3 เสร็จแล้วให้แสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อตอบประเด็น
คำถาม 5 ข้อ ต่อไปนี้

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research หรือ Field experiment) อย่างน้อย
2 ความหมาย

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่าการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนมีข้อจำกัดในการสรุปอ้างอิงผลการวิจัย

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. สภาพการและวิธีคิดของนักวิชาการและคนท้องถิ่นมีช่องว่างในการสื่อสารและความคาดหวังของ
แต่ละฝ่ายที่มีต่องานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนแตกต่างกันอย่างไร

แนวคิดของฝ่ายนักวิชาการต่องานวิจัย มีดังนี้

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. ให้ออกความแตกต่างระหว่างการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนกับการวิจัยเชิงวิชาการ

ประเด็น	การวิจัยปฏิบัติการในชุมชน	การวิจัยเชิงวิชาการ
1. เป้าหมาย		
2. ผู้วิจัย		
3. วงจรของการวิจัย		
4. วิธีการวิจัย		
5. การกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหในชุมชน		

ประเด็น	การวิจัยปฏิบัติการในชุมชน	การวิจัยเชิงวิชาการ
6. กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการทำวิจัย		
7. ข้อมูลวิจัย		
8. การวิเคราะห์ข้อมูล		
9. การอภิปรายแปลความหมายข้อค้นพบจากการวิจัย		
10. ช่วงเวลาในการทำวิจัย		
11. การใช้ผล การวิจัย		

การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

2. เข้าใจขั้นตอนในการดำเนินงานการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้

1. อธิบายความหมาย และรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้

3. เข้าใจและมองเห็นประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

4. สามารถเปรียบเทียบลักษณะของงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนที่ดำเนินการโดยครู กศน. และการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) ได้

สาระสำคัญ

ประกอบด้วยใบความรู้ 3 เรื่อง คือ

1. ความหมายและรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. ระเบียบวิธีวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ขั้นตอนการเรียนรู้

1. อ่านและทำความเข้าใจใบความรู้ที่ 4-5
2. ศึกษาใบงานที่ 2 แล้วตอบคำถาม
3. ศึกษาด้วยตนเองเกี่ยวกับหลักการ วิธีการ ของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) ตลอดจนศึกษาชิ้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ สกว. นำเสนอในรูปแบบเอกสาร และทางอินเทอร์เน็ต

๓

ความหมายและรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นหน่วยงานในกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี ที่มีระบบบริหารที่แตกต่างจากระบบราชการ จัดตั้งตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการวิจัย พ.ศ.2535 ดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการนโยบายและคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการสนับสนุนการวิจัยโดยการแต่งตั้งของคณะรัฐมนตรี สกว.ได้ตั้งสำนักงานภาค (สกว.สำนักงานภาค) ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนตุลาคม 2541 เพื่อเริ่มดำเนินงานวิจัยแบบใหม่ที่เรียกว่า “งานวิจัยท้องถิ่น” (Community-Based Research) โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้และได้รับประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง เพื่อให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชุมชนและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมีแบบแผนในชุมชนท้องถิ่น

ความหมายกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง การทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนเพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่างโดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการค้นหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่และในระหว่างลงมือทำก็จะมีทบทวนความก้าวหน้า วิเคราะห์ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” เพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจทำใหม่ให้ดีขึ้น โดยทั้งหมดดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็น “ผู้สงสัย” นั้นเอง

ผลงานวิจัยที่สำคัญยิ่งของงานวิจัยนี้ คือ “คน” และ “กลุ่ม” ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนตัวเองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และมีความพร้อมในการรับมือกับอนาคต สามารถชี้แนะและเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงของชุมชนต่อไปด้วย และชุมชนท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากงานวิจัยอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อ **ประการแรก** เรื่องที่ทำวิจัยเป็นเรื่องที่ชุมชนและคนท้องถิ่นต้องการ **ประการที่สอง** คนในชุมชน คนในท้องถิ่นได้ร่วมกันทำวิจัยอย่างเข้มข้น และ **ประการที่สาม** งานวิจัยนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้เป็นรูปธรรมกับชุมชนท้องถิ่น

การทำงานตามเงื่อนไขสามประการดังกล่าวจำเป็นต้องให้มีกระบวนการ **“คิดร่วมกัน ทำร่วมกัน”** ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นักพัฒนา นักวิจัย และภาคีอื่น ๆ โดยใช้ “เวทีเรียนรู้” เป็นเครื่องมือสำคัญในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การประมวลสถานการณ์และองค์ความรู้ในชุมชน การตั้งโจทย์วิจัย การวางแผน การวิจัย เสนอโครงการ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลและรายงานผลการวิจัย

โดยเฉพาะในส่วนของหัวข้อวิจัยหรือโจทย์วิจัยต้องอาศัย “เวทีเรียนรู้” และการตรวจสอบหลาย ๆ ทางให้แน่ใจว่าเป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะความต้องการและปัญหาของชุมชนมีหลากหลายและซับซ้อน บางเรื่องสามารถแก้ไขได้ด้วยงานพัฒนา แต่บางเรื่องต้องการงานวิจัยเป็นเครื่องมือเพื่อหาคำตอบ หรือหาทางเลือกที่เหมาะสม อีกทั้งคำว่า “วิจัย” ในความรู้สึกของชาวบ้านหรือผู้ที่ไม่เคยทำงานวิจัยมาก่อนยังเห็นว่าเป็นเรื่องที่ “ยากมาก” ดังนั้นการประสานงานและสนับสนุนให้เกิดการ “คิดเป็นหมู่ ทำเป็นหมู่” ของคนในชุมชน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อสามารถดำเนินการได้ 2 รูปแบบ คือ

- 1) การวิจัยแบบเต็มรูปแบบ (PAR) และ
- 2) การวิจัยทางเลือกใหม่เพื่อท้องถิ่น รายละเอียดมีดังนี้

1) การวิจัยแบบเต็มรูปแบบ (PAR)

เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบตามแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในเชิงเนื้อหา และในเชิงกระบวนการ ภายใต้หลักการว่า **“เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นทีมวิจัย และมีปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา”** โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการไม่เกิน 2 ปี ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) งานวิจัยแบบนี้มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1.1 การวิจัยที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหาสังคมในทุกประเด็น เป็นการศึกษาในเชิงกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นในบริบทหนึ่ง ๆ ต่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน ดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนกับการจัดการปัญหาต่าง ๆ การรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายปัญหาหรือ เครือข่ายอาชีพ การเรียนรู้และการศึกษาทางเลือก

1.2 การวิจัยที่เน้นการทดลองเปรียบเทียบและทดสอบปัจจัยต่าง ๆ เป็นการศึกษา เพื่อที่จะทดสอบทางเลือกจากหลาย ๆ ทางเลือก เพื่อที่จะหาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ ๆ ได้แก่ ในการผลิตการแปรรูปและการตลาด โดยเน้นทางเลือกอาชีพเป็นหลัก

2) การวิจัยทางเลือกใหม่เพื่อท้องถิ่น

เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่พัฒนามาจากแบบแรกเพื่อให้เหมาะสมกับความ ต้องการและสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่นและกลุ่มคนซึ่งมีหลากหลาย ยุทธศาสตร์ หรือเพื่อให้ท้องถิ่น สามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม เป็นการเริ่มต้นทดลองทำงานวิจัยอย่างง่าย ๆ โดยใช้ระยะเวลา ดำเนินการไม่มากนักประมาณ 3 – 6 เดือน หรือไม่เกิน 1 ปี มีหลายทางเลือก ดังนี้

2.1 การวิจัยเบื้องต้น เป็นกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยและการรวบรวมความรู้ รวมถึง การเตรียมชุมชน เตรียมทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อวางแผนและแก้ปัญหาในเบื้องต้นหรือพัฒนาไปสู่งานวิจัย เต็มรูปแบบต่อไป เช่น

- การสรุปถอดความรู้ จากงานพัฒนาในอดีตที่ทำสำเร็จมาแล้ว เพื่อการพัฒนา ต่อยอด
- การรวบรวมข้อมูลความรู้เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนา

2.2 การวิจัยที่เน้นการสรุปความรู้และรวบรวมองค์ความรู้จากการทำงานพัฒนาของ ชุมชน เป็นเรื่องที่ชุมชนอยากรู้ อยากรวบรวมความรู้ของตนเองและชุมชน ร่วมกันทำงานวิจัย โดยไม่ได้ มุ่งแก้ปัญหาชุมชนมากนัก เช่น

- การวิจัยเพื่อรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน
- การศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับประเพณี
- การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

2.3 การวิจัยเชิงความร่วมมือ เป็นการสนับสนุนการสร้างความรู้ร่วมกับหน่วยงานหรือภาคีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่น และเป็นความร่วมมือทั้งในแง่การมีเป้าหมายเพื่อท้องถิ่น ความร่วมมือของคนหรือทีมงาน การสนับสนุนปัจจัยและทุนดำเนินการร่วมกัน งานวิจัยลักษณะนี้จะมุ่งสร้างวิธีการทำงานที่เป็นทางเลือกใหม่ของภาคีภายนอกร่วมกับคนในท้องถิ่นต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาท้องถิ่น เช่น

- การสร้างกลไกความร่วมมือการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น
- การสร้างเครื่องมือ / ตัวชี้วัดการพัฒนาและการแก้ปัญหาท้องถิ่น
- การประเมินผลการทำงานพัฒนาร่วม
- การเชื่อมร้อยประสานความรู้ระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น

ทั้งนี้ การวิจัยทางเลือกใหม่ทั้งสามลักษณะ เป็นการทำวิจัยในเบื้องต้นเพื่อพัฒนาความพร้อมของประเด็นศึกษาหรือกลุ่มคน โดยคาดหวังว่าจะนำไปสู่การทำวิจัยแบบเต็มรูปแบบต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ความหมายของระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยหรือวิธีวิทยาการวิจัย (Research methodology) หมายถึง โลกทัศน์ (World View) หรือบางทีก็เรียกว่า กระบวนทัศน์ (Paradigm) ทฤษฎี หลักการ และการดำเนินงานที่ครอบคลุมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนด กรอบปัญหาการวิจัยจนกระทั่งการนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ จากความหมายทำนองนี้ จะเห็นว่า เมื่อใช้คำว่าระเบียบวิธีวิจัย จึงครอบคลุมถึงคำว่าวิธีการหรือเทคนิคการวิจัยไปด้วย นั่นคือระเบียบวิธีวิจัยหนึ่ง ๆ อาจจะใช้วิธีการหรือเทคนิคการวิจัยได้หลายแบบ ทั้งนี้เมื่อใช้คำว่าระเบียบวิธีวิจัยจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อหรือปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังของนักวิจัยที่ใช้ทำวิจัยเรื่องนั้น ๆ เสมอ ซึ่งต่างจากวิธีการหรือเทคนิควิจัยที่เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมวิจัยในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง อาทิการทดลอง การสังเกต การสำรวจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวิธีการไม่ใช่ระเบียบวิธีวิจัย (รัตนะ บัวสนธ์ , 2551)

“งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” มีกระบวนทัศน์ของการวิจัยเป็นการทำงานเพื่อเสริมสร้างฐานรากเดิมของชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น ดังนี้

ประการแรก เป็นการสร้างและผสมผสานรวมทั้งการปรับใช้ภูมิปัญญาความรู้ท้องถิ่น

ประการที่สอง เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่นในกึ่งภูมิละแ่นที่ยั่งยืน

ประการที่สาม เป็นการช่วยเสริมวิธีการ จัดการฐานทรัพยากรของชุมชนให้เอื้อและหนุน

ต่อการดำรงชีพ

ประการที่สี่ เป็นการเพิ่มศักยภาพของเครือข่ายการทำงานในท้องถิ่นภาคประชาชนที่มีอยู่ในชุมชน ให้มีวิธีการทำงานและจัดการกับปัญหาของตนเองได้ดีขึ้น

ดังนั้น “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (Community -Based Research) จึงมีเป้าหมายอยู่ที่การทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง เพื่อให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมีแบบแผนในชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายดังกล่าวนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างฐาน รากเดิมของชุมชนให้มีความเข้มแข็งดังกระบวนทัศน์ที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีเหตุผลที่สำคัญคือ งานวิจัยที่มีอยู่เดิมส่วนใหญ่ดำเนินการโดยนักวิชาการ ข้าราชการหรือหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเด็นหรือโจทย์วิจัยที่เป็นไปตามความสนใจของผู้วิจัยเอง มุ่งผลในเชิงการสร้างองค์ความรู้ หรือหาคำตอบทางทฤษฎี หรือเพื่อนำข้อมูลไปประกอบการกำหนดนโยบายบางอย่าง หรือแม้แต่ในงานวิจัยที่คนภายนอกพยายามทำ เพื่อช่วยหาคำตอบ หาทางเลือกที่เหมาะสม หรือหาทางแก้ไขให้กับชาวบ้าน ก็มักจะพบเสมอว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหให้กับชาวบ้านได้ เพราะนักวิจัยขาดความเข้าใจหรือบางครั้งงานวิจัยกลับกลายเป็นการสร้างปัญหาให้กับชาวบ้านอีกด้วย และในกระบวนการทำวิจัยดังกล่าว ชาวบ้านจะเป็นเพียงผู้ถูกวิจัย ถูกถาม ถูกสังเกตเท่านั้น

ระเบียบวิธีวิจัย : การวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยท้องถิ่นมีพื้นฐานมาจากการวิจัยเชิงวิชาการ และวิถีแบบชาวบ้าน มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาตัวผู้วิจัย ซึ่งก็คือชาวบ้านนั่นเอง รองลงไปคือการนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และสุดท้ายคือการได้องค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการงานวิจัยมีลักษณะเป็นสหวิทยาการและบูรณาการสูง ทั้งในด้านบูรณาการระหว่างสาขาวิชาต่าง ๆ และบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ มีการใช้กระบวนการจัดการความรู้มาทดแทนการอ่านทบทวนวรรณกรรม เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง จึงมีคุณสมบัติเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and development) หรือการพัฒนาและการวิจัย (Development research) และมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

วิธีคิดที่เป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินการวิจัยในแต่ละขั้นตอนคือ **ประการแรก** โจทย์วิจัยต้องมาจากความต้องการของชุมชน ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม หรือแม้จะมีการจุดประกายจากบุคคลภายนอกก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วชุมชนจะต้องตัดสินใจเองว่าโจทย์การวิจัยนั้นเป็นความต้องการของชุมชนหรือไม่ **ประการที่สอง** คือการมีส่วนร่วม การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีคุณลักษณะแบบเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง แต่อาจจะมีความเข้มข้นสูงกว่า เนื่องจากถือว่าการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งที่ไม่ล่อเลียงการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นไปจนเสร็จสิ้น **ประการที่สาม** คือการคิดกิจกรรมบนฐานข้อมูล เป็นการคิดกิจกรรมบนสภาพความเป็นจริงที่ผ่านการไตร่ตรองแล้ว และ **ประการสุดท้าย** คือความสัมพันธ์ระหว่างการคิดและการลงมือทำให้มีความลงตัว เข้าลักษณะก่อนจะลงมือทำอะไรต้องคิดก่อนและเมื่อคิดจะทำอะไรก็ให้สามารถทำได้จริง

ขั้นตอน/กระบวนการวิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีดังนี้

ขั้นที่ 1 แสวงหาตัวนักวิจัย ผู้ที่สามารถเข้ามาเป็นนักวิจัยควรมีคุณสมบัติสำคัญคือ มีจิตสาธารณะ มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน และมีความอดทน โดยเฉพาะความอดทนกับความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ตลอดระยะเวลาการวิจัย นักวิจัยอาจจะเป็นภายนอกหรือคนในชุมชนก็ได้ ส่วนใหญ่ในทีมวิจัยหนึ่ง ๆ จะมีสมาชิกจำนวนมาก ดังนั้นความเข้าใจร่วมกันและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ขั้นที่ 2 การพัฒนาโจทย์วิจัย/พัฒนาโครงการวิจัย ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เริ่มด้วยการช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ช่วยให้เข้าใจตนเอง กลุ่มและชุมชนของตนเอง เพื่อเชื่อมโยงการกำหนดปัญหาให้สัมพันธ์กับบริบท รูปแบบที่ใช้มีหลากหลาย เช่น ให้ดูวิถีทัศน์ตัวอย่างงานวิจัยของคนอื่น เชิญชาวบ้านที่ทำวิจัยในโครงการอื่นมาเป็นวิทยากร จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนนำไปศึกษาดูงาน เป็นต้น เพื่อเปิดมุมมองต่อโจทย์ปัญหาการวิจัยที่หลากหลาย นอกจากนั้นแล้วจะต้องมีหลักการสำคัญ ๆ กำกับ คือ ต้องแน่ใจว่าโจทย์เป็นความต้องการของชุมชน การพัฒนาโจทย์ต้องยกระดับทักษะการแก้ปัญหาของชาวบ้าน ไม่ใช่เห็นปัญหาแล้วก็ลงมือแก้ไขโดยที่ยังไม่มีข้อมูลรอบด้าน ต้องให้ทุกคนที่เข้าร่วมการวิจัยเข้าใจโจทย์อย่างชัดเจน และที่สำคัญช่วงระยะเวลาการพัฒนาโจทย์อาจจะยาวนานนับปี ซึ่งเป็นการพิสูจน์ความอยากรู้ของผู้วิจัยไปด้วยในตัว

ขั้นที่ 3 การออกแบบวิจัย

ขั้นที่ 4 การทำความเข้าใจร่วม

ขั้นที่ 5 การจัดการข้อมูล

ขั้น 3 – 5 มีลักษณะคล้ายกับการวิจัยแบบอื่น ๆ แต่ควรเน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้วิจัยเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 6 การใช้ประโยชน์จากข้อมูล ซึ่งมีหลากหลายวิธี เช่น นำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในพื้นที่หรือองค์กร เช่น แก้ปัญหาเรื่องขยะ นำข้อมูลไปคืนให้กับชุมชน เช่น นำภาพรวมของหนี้สินของชุมชนไปเสนอให้ชุมชนเห็นความรุนแรงของภาวะหนี้สิน เข้าใจสาเหตุของหนี้สิน การนำเข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน นำไปขยายผลสู่กลุ่มอื่น ๆ เป็นเนื้อหาสำหรับการสร้างกลไกการจัดการของชุมชน เช่น ตั้งกติกาที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน เป็นต้น หรือนำเข้าสู่ระดับนโยบายท้องถิ่น เช่น เป็นวาระของจังหวัด เป็นต้น

ขั้นที่ 7 การถอด/สรุปบทเรียน ถือเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ตามแนวการจัดการความรู้ (Knowledge management) ถือว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากการลงมือปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วก็ต้องมีเครื่องมือหรือกลไกในการสกัดและเก็บสะสมความรู้ ที่จริงการถอดบทเรียนก็ดำเนินการมาเป็นระยะ ๆ ตลอดเส้นทางการวิจัยอยู่แล้ว การถอดบทเรียนในขั้นตอนสุดท้ายเป็นเสมือนการประมวลความเข้าใจร่วมกันที่เก็บสะสม ตลอดมานั่นเอง การถอดบทเรียนอาจดำเนินการอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้วิจัยหรือในท่ามกลางภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยก็ได้

การดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นอาจมีการสลับขั้นตอนได้ ผ่านแต่ละขั้นตอนได้หลายครั้ง กลับไปกลับมาได้ อาจมีขึ้นย่อยแทรกตามความจำเป็นและบางตอนอาจขยุบรวมได้ ผลสำคัญที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำนวนมากในระยะที่ผ่านมา คือการพัฒนาปัญญาหรือวิถีคิดของผู้วิจัย จึงเป็นเครื่องมือที่ใช้พัฒนาคนได้เป็นอย่างดี นำไปใช้ในการปรับปรุงการวิจัยเชิงวิชาการของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้ นำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่สนับสนุนงานของชุมชนได้

ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื่องจากกระบวนการทัศน์ของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการทำงานเพื่อเสริมฐานรากเดิมของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้ครู กศน. เข้าใจความสอดคล้องระหว่างการออกแบบงานวิจัยกับกระบวนการทัศน์ดังกล่าว ขอยกตัวอย่างชิ้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ศึกษาจำนวน 1 เรื่อง ดังนี้

ชื่อเรื่อง โครงการศึกษากระบวนการรวมกลุ่มผู้ผลิตกะปิเยาะห์ รายย่อย เพื่อสร้างความเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตกะปิเยาะห์รายย่อยในตำบลกะมียอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

หัวหน้าทีมวิจัย อาจารย์กรวิภา ขวัญเพชร กศน.อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

กะปิเยาะห์ คือ หมวกแบบไม่มีปีกที่ชาวมุสลิมใช้สวมใส่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ จะมีแหล่งผลิตอยู่หลายแห่ง 1 ในนั้นคือที่ตำบลกะมียอ จังหวัดปัตตานี

“ที่ตำบลกะมียอมีอาชีพทำกะปิเยาะห์มาช้านานแล้ว สมัยก่อนมีราคาดี แต่หลัง ๆ ตกต่ำ จะขายดีก็ในช่วงประกอบพิธีฮัจญ์โดยฝากไปกับแขก (คนที่นำคนไปทำฮัจญ์) ปัญหาคือขายแล้วไม่ได้เงินบ้าง หรือผลิตแล้วส่งขายไปก่อนกลับมาถึงจะได้เงิน ทำให้เกิดปัญหา เนื่องจากต้นทุนมีน้อย อีกส่วนหนึ่งคือกลุ่มผู้ผลิตเองเมื่อไม่มีการรวมกลุ่มก็จะขายตัดราคากันเอง ... นี่คือสภาพปัญหาที่ต้องช่วยกันแก้ไข” อาจารย์กรวิภา ขวัญเพชร ขณะนั้นซึ่งทำงานอยู่ที่ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เห็นปัญหาจึงนำทีมกลุ่มผู้ผลิตส่วนหนึ่งร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยกระบวนการวิจัยในโครงการ “ศึกษากระบวนการรวมกลุ่มผู้ผลิตกะปิเยาะห์รายย่อย เพื่อสร้างความเข้มแข็งโดยการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตกะปิเยาะห์รายย่อยในตำบลกะมียอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี”

ต้องหาแนวทางการรวม กลุ่มผู้ผลิตรายย่อยเพื่อเป็นการนำร่องและสร้างความเป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งสร้างอำนาจในการต่อรองราคาที่เป็นธรรม ยกย่องมาตรฐานการผลิตให้มีคุณภาพ นำไปสู่รายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในชุมชน ซึ่งก็สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดปัตตานีที่มีนโยบายให้จังหวัดปัตตานีเป็นศูนย์กลางของการผลิตเครื่องแต่งกายมุสลิม ให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตของชาวมุสลิม และการวิจัยในครั้งนี้ทำเพื่อแก้ปัญหาของชาวบ้าน เราก็จะให้ชาวบ้านเป็นหลัก เพราะถ้าทำสำเร็จ จะเป็นแบบอย่างในเรื่องเป็นพลังที่เข้มแข็ง

จนถึงวันนี้ “กลุ่มก้อน” ของผู้ผลิต “กะปิเยาะห์” เริ่มชัดเจนมากขึ้น ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ผลิตมีอำนาจในการต่อรองและเป็นฝ่ายตั้งราคา ซึ่งจากแต่ก่อนที่..พ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคา

การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เข้าใจวงจรชีวิต (Life cycle) ของปรากฏการณ์ในสังคม
2. สามารถตั้งคำถามการวิจัยที่สอดคล้องกับวงจรชีวิต (life cycle) ของปรากฏการณ์ในสังคมได้
3. ศึกษาและเข้าใจตัวอย่างงานวิจัยในชั้นเรียนของครู กศน.
4. ศึกษาและเข้าใจตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนต่อไป

สาระสำคัญ

ประกอบด้วยใบความรู้ 3 เรื่อง คือ

1. การตั้งคำถามการวิจัย
2. ตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจากครู กศน.
3. ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ขั้นตอนการเรียนรู้

1. อ่านและทำความเข้าใจใบความรู้ที่ 6 – 8
 2. ศึกษาใบงานที่ 3 แล้วตอบคำถาม
 3. ศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเองเกี่ยวกับตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชน ทั้งที่เป็นของครู กศน. ชาวบ้าน และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว. ที่เผยแพร่โดยเอกสารและอินเทอร์เน็ต
- เป็นกรณีศึกษา

ต แล้วรวบรวม

การตั้งคำถามการวิจัย

การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนนั้นการกำหนดคำถามการวิจัย (Research question) มีอุปสรรคน้อยกว่าการวิจัยของนักวิจัยสาขา สังคมศาสตร์และสาขา มนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชุมชนของครู กศน. ซึ่งส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด เป็นงานวิจัยขนาดเล็กใช้ระยะเวลา 1 ปีงบประมาณ มีครู กศน.เป็นศูนย์กลางของการวิจัย มีการดำเนินงานเป็น 3 ขั้นตอนคือ

- 1) วางแผนเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น
- 2) นำกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงใส่ลงไป และ
- 3) ประเมินผลการเปลี่ยนแปลง การตั้งคำถามการวิจัยจากปรากฏการณ์ทางสังคม (Social phenomena) มีดังนี้

การตั้งคำถามการวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคม

การวิจัยที่แท้จริงคือ การตั้งโจทย์คำถาม (Research question) ในสิ่งที่อยากรู้ และดำเนินการตามวิธีการหรือกระบวนการที่สอดคล้องกับโจทย์คำถาม เพื่อให้ได้คำตอบในสิ่งที่เราอยากรู้นั่นเอง (อุทัย ดุลยเกษม.2543)

ในการตั้งโจทย์หรือคำถามการวิจัยนั้นอาจมาจากหลายทาง แต่มีทางหนึ่งที่นิยมกันมากคือการตั้งคำถามการวิจัย จากการได้สังเกตเห็นปรากฏการณ์และเกิดการกระหายใคร่รู้ว่าปรากฏการณ์นั้นมีความเป็นมาอย่างไร หรือปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร

สิ่งที่อยากรู้เป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่สิ่งที่อยากรู้ที่เรียกว่าปรากฏการณ์ (Phenomena) ซึ่งมีอยู่มากมายในโลกนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ แผ่นดินไหว น้ำท่วม ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ฯลฯ ผู้ที่ตั้งคำถามกับปรากฏการณ์จำพวกนี้ คือนักวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพ หรือวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น นักฟิสิกส์ นักเคมี เป็นต้น
2. ปรากฏการณ์ทางสังคมมีมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องมนุษย์เป็นผู้กระทำถ้าเราไม่เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความสลับซับซ้อนมากเพราะมีอารมณ์ความรู้สึกและไม่เข้าใจในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของพื้นที่ที่เราทำวิจัยเราจะตีความหมายของข้อมูลที่เรเก็บรวบรวมมาไม่ตรงหรือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ปรากฏการณ์ที่มนุษย์เป็นผู้กระทำได้แก่ ปรากฏการณ์สงคราม ปรากฏการณ์ย้ายถิ่นของผู้คน ปรากฏการณ์ตีฆาตกรรมฆ่าตัวตายพร้อม ๆ กันของชนบางหมู่บางกลุ่ม เป็นต้น ปรากฏการณ์จำพวกนี้อาจเรียกรวม ๆ กันว่าปรากฏการณ์ทางสังคม (Social phenomena) ผู้สนใจตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ประเภทนี้ ได้แก่ นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักรัฐศาสตร์ เป็นต้น

เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน เกี่ยวกับการตั้งคำถามการวิจัยและรูปแบบการวิจัย ซึ่งต้องคล้ายตามกันเสมอ ขอแบ่งประเภทของงานวิจัยออกเป็น 2 ประเภท โดยใช้จุดมุ่งหมายของการวิจัยเป็นฐานในการจัดประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 เรียกว่างานวิจัยประเภทมุ่งพรรณนาปรากฏการณ์ (Descriptive research) ต้องใช้ลักษณะคำถามในเชิงพรรณนา (descriptive question) ซึ่งเป็นโจทย์คำถามที่ไม่ซับซ้อน สอดคล้องกับการวิจัยที่เป็นแบบพรรณนาที่มุ่งจะตอบคำถามตามประเด็นที่นักวิจัยต้องการรู้ในลักษณะที่ว่ารายละเอียดของเรื่องหรือประเด็นที่ศึกษานั้นเป็นอย่างไร (เท่าที่ขอบข่ายงานกำหนดไว้) โดยไม่พยายามตอบคำถาม “ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น” ตัวอย่างคำถามประเภทนี้ได้แก่

- ก. ความคิดเห็นชาวบ้านที่มีต่อ กศน. ตำบลในอำเภอเมืองเป็นอย่างไร
- ข. การบริหารสถานศึกษา กศน. อำเภอชนแดนเป็นอย่างไร
- ค. ความพึงพอใจของนักศึกษา กศน. โครงการ ม.6 แปรเดือนเป็นอย่างไร
- ง. สภาพการพัฒนากลุ่มอาชีพของ กศน. อำเภอโกรกพระ เป็นวิสาหกิจชุมชนเป็นอย่างไร ฯลฯ

งานวิจัยที่ใช้โจทย์คำถามวิจัยเชิงพรรณนาในลักษณะนี้มีจำนวนมากมาย จุดมุ่งหมายชัดเจน คือ ต้องการหาคำตอบว่าประเด็นต่าง ๆ ที่ทำการศึกษานั้นมีสภาพหรือลักษณะแบบใด (What is หรือ what was แล้วแต่ช่วงเวลา) คุณภาพของการวิจัยแบบมุ่งพรรณนาขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้และการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้เป็นสำคัญ

ประเภทที่ 2 เรียกว่า งานวิจัยประเภทมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ (Explanatory research) ต้องใช้ลักษณะคำถามในเชิงอธิบาย (Explanatory question) เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะหา “เหตุ-ผล” ว่าเพราะเหตุใดปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษาอยู่จึงมีสภาพหรือคุณสมบัติดังที่เป็นอยู่ ดังนั้นขั้นตอนและวิธีการที่จะตอบโจทย์คำถามดังกล่าว จึงมีความซับซ้อนมากกว่าการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) การตั้งคำถามการวิจัยลักษณะที่เป็นคำถามเชิงอธิบายจึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกของกระบวนการทำวิจัยเชิงอธิบายหรือวิจัยเชิงอรรถาธิบาย และต้องคำนึงถึงธรรมชาติของปรากฏการณ์ทางสังคม ที่มีวงจรชีวิต (Life cycle) ดังจะกล่าวถึงต่อไป

ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาในการตั้งคำถามการวิจัย

การตั้งคำถามการวิจัยนั้น มีประเด็นที่ควรพิจารณาที่สำคัญ คือจะต้องรู้จักและเข้าใจธรรมชาติของปรากฏการณ์ที่จะทำวิจัย (Nature of Phenomena) อย่างถ่องแท้พอสมควร เพราะปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) **มีวงจรชีวิต (Life cycle)** ของมัน เช่น **มีการเกิดขึ้น (Emergence) การดำรงอยู่ (Existence) การเปลี่ยนแปลง (Change) และการสูญสลาย (death)** เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีความชัดเจนว่าช่วงใดของวงจรชีวิตของปรากฏการณ์ทางสังคมที่เราต้องการจะทำวิจัย ยกตัวอย่าง เช่น เราอาจสนใจเรื่องกลุ่มอาชีพของสตรีในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ต้องการจะทำวิจัย เมื่อจะตั้งคำถามเราจะต้องมีความชัดเจนว่า ช่วงใดของ**วงจรชีวิต** ของกลุ่มอาชีพสตรีที่เราจะทำการวิจัยแล้วตั้งโจทย์คำถามการวิจัยให้สอดคล้องกับวงจรชีวิตของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น

- กลุ่มอาชีพของสตรีในหมู่บ้าน**เกิดขึ้น**ได้อย่างไร มีเหตุปัจจัยหรือตัวแปรอะไรบ้างที่ช่วยอธิบายปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของกลุ่มอาชีพสตรีดังกล่าว
- กลุ่มอาชีพของสตรีในหมู่บ้าน **ดำรงอยู่**ได้อย่างไร มีเหตุปัจจัยหรือตัวแปรอะไรบ้างที่เกื้อหนุนให้กลุ่มอาชีพของสตรีในหมู่บ้านดำรงอยู่ได้ โดยไม่ล่มสลายไปเหมือนที่อื่น ๆ
- เพราะเหตุใดกลุ่มอาชีพของสตรีจึง**เปลี่ยนแปลง**ไป (จากเดิมเมื่อเกิดขึ้นครั้งแรก) มีเหตุหรือตัวแปรอะไรบ้างที่จะช่วยอธิบายการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้

- เพราะอะไรกลุ่มอาชีพของสตรีจึงล่มสลายไปมีเหตุปัจจัยหรือตัวแปรอะไรบ้างที่จะช่วยอธิบายการล่มสลายของกลุ่มดังกล่าวได้

จะเห็นว่าคำถามการวิจัยแต่ละข้อคำถามจะมีชุดของคำอธิบาย (Set of explanation) ที่ไม่เหมือนกันแม้จะมีความเป็นไปได้ว่าในชุดของคำอธิบายนั้นมีตัวแปรย่อยบางตัวในแต่ละชุดซ้ำกันได้ก็ตาม

การตั้งคำถามที่มีความชัดเจน กระชับและสอดคล้องกับธรรมชาติของปรากฏการณ์ที่เราจะทำการวิจัยมีความสำคัญมาก เพราะจะนำไปสู่การสร้างกรอบความคิดหรือกรอบทฤษฎี (Conceptualization) ในการทำวิจัยประเภทมุ่งอธิบาย แต่สำหรับการวิจัยประเภทมุ่งพรรณนาไม่จำเป็นต้องมีกรอบความคิดเชิงทฤษฎีที่จะนำมาอธิบาย

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เรื่อง กลุ่มอาชีพของสตรีในหมู่บ้าน ถ้ามีคำถามว่าเพราะเหตุใดกลุ่มอาชีพของสตรีจึง **เกิดขึ้น** เราก็จะสามารถที่จะสร้างกรอบความคิดที่จะนำมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้โดยพิจารณาว่ามีเหตุ-ปัจจัย (ตัวแปร) อะไรบ้าง **ที่**น่าจะมีส่วนเกื้อหนุนให้กลุ่มอาชีพสตรีเกิดขึ้นในชุมชนนั้น เช่น การเกิดขึ้นของกลุ่มอาชีพของสตรีในหมู่บ้านอาจมีสาเหตุมาจาก

1. มีผู้นำที่แข็งขันพยายามรวบรวมสมาชิกให้ตั้งกลุ่มขึ้น
2. มีหน่วยงานของรัฐเข้าไปช่วยจัดตั้ง
3. มีหน่วยงานของเอกชน (เอ็นจีโอ) เข้าไปช่วยผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม
4. มีแรงจูงใจทางด้านเศรษฐกิจอันเกิดจากผลผลิตที่สมาชิกมองเห็นว่าถ้ารวมกลุ่มแล้วจะได้ผลตอบแทนมากกว่าไม่รวมกลุ่ม
5. ผลผลิตที่ทำขึ้นนั้นทำเดี่ยวไม่ได้ จะต้องอาศัยกลุ่ม คือจะต้องทำงานร่วมกันหรือแบ่งงานกันทำ
6. มีความจำเป็นจะต้องสร้างผลผลิตให้มากพอเพื่อลดต้นทุนจะได้มีโอกาสแข่งขันกับผลผลิตจากที่อื่น ๆ ได้

ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้เป็นคำอธิบายเชิงทฤษฎีเท่านั้น ส่วนความจริงจะเป็นเช่นไรทำวิจัยแล้วจึงจะรู้ได้ คำอธิบายเชิงทฤษฎีอาจจะมีส่วนถูกมากหรือมีส่วนผิดมากก็ขึ้นเรารู้มากพอที่จะหาคำอธิบายได้เพิ่มเติมครบถ้วนเพียงใด การที่จะรู้ดีนั้นคงหนีไม่พ้นที่จะต้องมีการอ่านเอกสารทั้งที่เป็นทางทฤษฎีและรายงานการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิจัยอย่างละเอียดและทะลุปรุโปร่งพอสมควร และจะต้องมีโลกทัศน์ของการมองสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้แบบองค์รวม (Holistic view)

การสร้างกรอบความคิดหรือกรอบทางทฤษฎีก็คือ การระบุหาตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระนั่นเอง คือจะต้องพยายามระบุให้ครบถ้วนว่ามีตัวแปรต้นอะไรบ้างที่ตัว เมื่อค่าของมันแปรผัน (Vary) ไปแล้วจะก่อให้เกิดการแปรผัน (Variation) ในตัวแปรตาม (หรือปรากฏการณ์ที่กำลังวิจัย)

บางคนอาจเรียกขั้นตอนตรงนี้ว่าเป็นการตั้งสมมุติฐาน (Hypotheses) ก็ได้เพราะความหมายก็อย่างเดียวกันนั่นเอง

ความสัมพันธ์ของคำถามการวิจัยและกรอบความคิดการวิจัย

คำถามการวิจัยกับกรอบความคิดการวิจัย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ถ้าหากตั้งคำถามผิด หรือไม่ชัดเจน กรอบความคิดการวิจัยย่อมไม่ชัดเจน และในทางกลับกันกรอบความคิดไม่ถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริง การแสวงหาคำตอบต่อคำถามการวิจัยจะไม่พบความจริงหรือไม่ได้คำตอบที่เป็นจริง

เพื่อให้เข้าใจถึงประเด็นนี้ ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบว่า ถ้าเรามีทัศนคติต่อความยากจนว่าเป็นเพราะมีลูกมากดังสโลแกนที่เราได้เห็นได้ยินบ่อย ๆ ว่า “ลูกมากจะยากจน” ซึ่งหมายความว่าจำนวนลูกที่ครอบครัวใดมีเป็นสิ่งอธิบายฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นเป็นอย่างไร กล่าวคือยิ่งมีลูกมากระดับความยากจนก็จะมาก หากนักวิจัยมีทัศนคติต่อความยากจนอย่างนี้ ย่อมเป็นที่ชัดเจนว่าถ้ามีคำถามว่าอะไรเป็นเหตุทำให้ครอบครัวยากจนแตกต่างกัน (หมายความว่า บางครอบครัวยากจนมาก บางครอบครัวยากจนน้อย และบางครอบครัวไม่ยากจน) คำตอบที่ได้ก็อยู่ที่จำนวนลูกที่แต่ละครอบครัวที่ไม่เท่ากันนั่นเอง คงไม่ต้องอธิบายเพิ่มเติมก็ย่อมเป็นที่กระจ่างชัดแล้วว่าการค้นพบของการวิจัยนี้หรือคำตอบต่อคำถามการวิจัยนี้มีความผิดพลาดจากความเป็นจริงมากมาย เพราะเป็นที่รู้ ๆ กันอยู่ว่าความยากจนนั้นมีสาเหตุมาจากหลายสาเหตุมิใช่จำนวนลูกอย่างเดียว และยังร้ายกว่านั้นด้วยซ้ำเพราะการที่ครอบครัวมีลูกมากอาจเป็นสาเหตุให้ครอบครัวนั้นไม่ยากจนก็ได้

นอกจากการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคำถามการวิจัย กับกรอบความคิดการวิจัย กรณีลูกมากจะยากจนข้างต้นแล้ว ขอยกตัวอย่างอีกจำนวน 2 ตัวอย่าง เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง

ตัวอย่างที่ 1 ผลการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ คณะนักวิจัยพบว่ากลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสุรินทร์นั้นมีก่อตั้งอย่างมากมาย แต่ทว่าหลังจากผ่านไปสักระยะเวลาหนึ่งกลุ่มออมทรัพย์ที่เหลือรอดชีวิตนั้นมีอยู่จำนวนไม่มาก และแม้แต่ในจำนวนที่รอดชีวิตนั้น กลุ่มออมทรัพย์ที่จะมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงให้บริการสมาชิกได้อย่างแท้จริงและเต็มที่ ก็ยังมีจำนวนน้อยลงไปอีก คณะวิจัยที่เข้าสังเกตปรากฏการณ์นี้จึงได้ตั้งคำถามว่า “เอ๊ะ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น”

จากคำถามที่จุดประกายคำถามแรก คำถามอื่น ๆ ก็จะตามติดกันมาเป็นพรวน เช่น อะไรเป็นเหตุ/ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ “ความสำเร็จ/ความล้มเหลว” ของกลุ่มออมทรัพย์ “คำตอบ” ที่ทีมวิจัยจะคาดเดานั้นก็จะได้มาจากการวิเคราะห์คุณลักษณะนั่นเอง เช่น

- (1) ที่มาของการเกิดกลุ่ม (ใครก่อตั้ง มูลเหตุจูงใจ)
- (2) เป้าหมาย (พึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ สวัสดิการ การผลิต ระดมทุน)
- (3) บุคคลที่เกี่ยวข้อง (คณะกรรมการ สมาชิก เจ้าหน้าที่)
- (4) หลักการดำเนินงาน
- (5) กิจกรรม (ออม กู้ยืม การศึกษา)
- (6) การบริหารจัดการ (บริหารงาน บริหารเงิน บริหารคน)
- (7) ความสัมพันธ์กับภายนอก (เครือข่าย NGO สถาบันวิชาการ)
- (8) บทบาทของการสื่อสาร (ก่อตั้ง การจัดการ ข้อขัดแย้งภายในกลุ่ม สร้างความเข้มแข็ง)
- (9) กระบวนทัศน์ใหม่ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

เป็นต้น

ในท่ามกลาง “ผู้ต้องสงสัยเหล่านี้” เนื่องจากคณะวิจัยเป็นนักวิชาการด้านการสื่อสาร คณะวิจัยจึงต้องใช้กล้องพิเศษเข้าไปดูเรื่อง “การสื่อสาร” และตั้ง “ปัญหาหลักนำการวิจัย” ข้อหนึ่ง ขึ้นมาว่า การสื่อสารมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อความสำเร็จ/ความล้มเหลวของกลุ่มออมทรัพย์

ส่วนการจะวัดบทบาทของการสื่อสารในด้านไหนและอย่างไรบ้างนั้นคณะนักวิจัยต้องไปหาองค์ความรู้จากแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยบทบาทของการสื่อสารต่องานพัฒนาบ้าง ไปหาอ่านจากงานวิจัยรุ่นพี่ที่ได้เดินล่วงหน้า เพื่อเอามาใช้เป็นแนวทางเป็นแบบอย่างสำหรับงานของเรา

ซึ่งในการนี้เมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของกลุ่มออมทรัพย์ (ข้อ 1 -9) แล้ว เช่น มีเรื่องการก่อตั้งกลุ่ม มีเรื่องการบริหารจัดการ มีเรื่องความขัดแย้ง (เพราะเงินทองเป็นของบาดใจกัน) มีเรื่องการพัฒนา/กิจกรรมให้เข้มแข็ง ฯลฯ คณะนักวิจัยก็จัดการเอาเรื่องการสื่อสารผสมลงไปของคุณลักษณะอื่น ๆ (ข้อ 1-9) ของกลุ่มออมทรัพย์

ตัวอย่างที่ 2 นักวิจัยคนหนึ่งสนใจภาวะทุโภชนาการของเด็กนักเรียนชั้นประถมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่นักวิจัยสนใจจะแสวงหาคำตอบ เมื่อจะตั้งคำถาม นักวิจัยจะต้องมีความชัดเจนว่า ช่วงใดของ “วงจรชีวิต” ของภาวะทุโภชนาการของเด็กที่นักวิจัยต้องการจะรู้ บางคนอาจจะสนใจที่ถามคำถามว่า “ภาวะทุโภชนาการของเด็กในจังหวัดสุรินทร์เกิดขึ้น (Emergence) ได้อย่างไร มีเหตุปัจจัยอะไรบ้าง ที่จะช่วยอธิบายปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของภาวะทุโภชนาการของเด็กกลุ่มดังกล่าว” บางคนอาจสนใจที่จะตั้งคำถามว่า “เพราะเหตุใดภาวะทุโภชนาการของเด็กในจังหวัดสุรินทร์จึงดำรงอยู่ได้ (existence) กล่าวคือ มีเหตุหรือปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ภาวะทุโภชนาการซึ่งเกิดขึ้นแล้ว และยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน เพราะเหตุใดจึงไม่หมดไปเหมือนที่อื่น ๆ” เป็นต้น บางคนอาจจะสนใจที่จะถามว่า เพราะเหตุใดภาวะทุโภชนาการของเด็กในจังหวัดสุรินทร์จึงเปลี่ยนไป (Change) เช่น เปลี่ยนจากระดับ 1 ไปสู่ระดับ 2 หรือจากระดับ 2 ไปสู่ระดับ 3 เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันอาจจะมีส่วนสนใจจะถามว่า “เพราะเหตุใดภาวะทุโภชนาการของเด็กในจังหวัดสุรินทร์จึงหมดไป (Death) ดังนี้ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าคำถามแต่ละคำถามที่ยกมาข้างบนนี้มีชุดของคำอธิบาย (Set of explanation) ไม่เหมือนกัน แม้จะมีความเป็นไปได้ว่าในชุดของคำอธิบายแต่ละชุดนั้น มีตัวแปรย่อยบางตัวบางตัวซ้ำกันได้ก็ตาม

เพราะฉะนั้น ถ้านักวิจัยตั้งคำถามการวิจัยที่ไม่ตรงประเด็นกับที่ต้องการจะทำวิจัย คำตอบที่ได้ก็จะผิดพลาดไป

งานวิจัยจำนวนมากที่มีข้อผิดพลาดตรงจุดนี้ ซึ่งทำให้คุณค่าของงานวิจัยที่ผลิตออกมาขาดคุณค่าไปอย่างน่าเสียดาย การตั้งคำถามการวิจัยที่ถูกต้องและสอดคล้องกับธรรมชาติของปรากฏการณ์ จะนำไปสู่การสร้างกรอบความคิด หรือกรอบทฤษฎีที่จะนำมาอธิบายปรากฏการณ์นั้นได้ตรงกับความจริงได้มากที่สุด

การสร้างกรอบแนวคิดนี้ นักวิจัยจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของปรากฏการณ์ที่จะทำวิจัยเป็นอย่างดี มีความรู้ทางด้านแนวคิด (Perspectives) หรือ ทฤษฎี (Theories) ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และจะต้องมีโลกทัศน์ของการมองสรรพสิ่งที่ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้แบบองค์รวม (Holistic view) จึงจะทำให้การตั้งกรอบแนวคิดได้สอดคล้องกับธรรมชาติของปรากฏการณ์นั้น ๆ การที่จะมี

ความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ นั้น นักวิจัยจะต้องเป็นผู้ที่อ่านมาก ฟังมาก นักวิจัยที่ไม่มีฉันทะในการอ่านและการฟัง คงจะเป็นนักวิจัยที่ได้ไยยากนัก

จากตัวอย่างข้างต้น เรื่อง “ภาวะทุโภชนาการของเด็กในจังหวัดสุรินทร์” ถ้าคำถามการวิจัยมีว่า “เพราะเหตุใดหรือทำไมภาวะทุโภชนาการของเด็กในจังหวัดสุรินทร์จึงเกิดขึ้น” นักวิจัยก็สามารถที่จะสร้างกรอบแนวคิดที่จะนำมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ โดยพิจารณาว่ามีเหตุปัจจัย (ตัวแปร) อะไรบ้างที่ “น่าจะ” มีส่วนเกื้อหนุนให้เกิดภาวะทุโภชนาการขึ้นในกลุ่มเด็กเหล่านั้น เช่น กรอบแนวคิดของการเกิดขึ้นของภาวะทุโภชนาการของเด็กกลุ่มนี้อาจจะมีสาเหตุมาจาก

1. พ่อแม่ยากจน
2. พ่อแม่ขาดความรู้ด้านโภชนาการ
3. นิสัยการกินของเด็กเอง
4. พ่อแม่นิยมซื้ออาหารสำเร็จรูปรับประทานแทนการทำอาหารเอง
5. ความเชื่อในเรื่องการกินอาหาร เช่น ไม่กินอาหารบางชนิด เป็นต้น ฯลฯ

ทั้งห้าข้อนี้เป็นเพียงคำอธิบายเชิงทฤษฎีเท่านั้น ส่วนความเป็นจริงจะเป็นอย่างไรทำวิจัยเสร็จสิ้นกระบวนการแล้วจึงจะบอกได้ คำอธิบายเชิงทฤษฎีอาจจะมีส่วนถูกมาก หรือมีส่วนผิดมากก็ขึ้นอยู่กับว่านักวิจัยมีความรู้ในเรื่องที่จะทำวิจัยมากน้อยเพียงใด ในการหาคำอธิบายทางทฤษฎีหรือการสร้างกรอบความคิดหรือกรอบทางทฤษฎีนี้ แม้ที่จริงก็คือการการระบุนหา “ตัวแปร” หรือ “ตัวแปรอิสระ” (Independent variables) นั่นเอง เพราะฉะนั้นนักวิจัยจึงต้องพยายามระบุให้ครบถ้วนว่ามีตัวแปรต้นอะไรบ้าง ก็ตัวที่เมื่อค่าของตัวแปรเหล่านี้แปรผัน (Vary) ไปแล้ว จะก่อให้เกิดการแปรผัน (Variation) ขึ้นในค่าของตัวแปรตาม (Dependent variables) หรือปรากฏการณ์ที่กำลังทำวิจัย

บางคนอาจจะเรียกขั้นตอนตรงนี้ว่าเป็นการตั้งข้อสมมุติฐาน (Hypotheses) ซึ่งก็ไม่ผิดอะไร เพราะความหมายก็คล้าย ๆ กันนั่นเอง

วิธีการสร้างกรอบความคิดหรือกรอบทางทฤษฎีนี้ เป็นสิ่งที่จะต้องฝึกฝนกันอีกมากพอสมควร เพราะงานวิจัยต่าง ๆ ที่นำมาวิเคราะห์เพื่อเขียนบทความขึ้นนี้ พบว่ามีความบกพร่องอยู่มากทีเดียว กล่าวคือกรอบแนวคิดของการวิจัยส่วนใหญ่มีความคับแคบและผิดเพี้ยนมาก (Specification error)

ตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจากครู กศน.

เมื่อพิจารณางานวิจัยที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ได้รวบรวมและจัดพิมพ์เป็นเอกสาร 2 เล่ม คือ บทคัดย่องานวิจัย กศน.ปี 2546-2551 และบทคัดย่องานวิจัยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ปีงบประมาณ 2549-2552 แล้วพบว่าบทคัดย่อที่เป็นงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนเป็นการออกแบบงานวิจัยเป็น “การทดลองจริงในสนาม (Field experiment) คือหลังจากเก็บสภาพข้อมูลชาวบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ต้องใส่กิจกรรม (Treatment) ที่ต้องการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเข้าไปแล้ววัดผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น”

เพื่อให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นของการออกแบบงานวิจัย “การทดลองจริงในสนาม (Field experiment) ซึ่งก็คือความหมายเดียวกันกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ขอยกตัวอย่างงานวิจัยชิ้นหนึ่ง ดังนี้ งานวิจัย เรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการปัญหาขยะของอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ของสิทธิชัย เทวธีระรัตน์ และคณะ (2547) ซึ่งได้ใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีการระบุคุณลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเอาไว้ คณะวิจัยต้องการพิสูจน์ว่ารูปแบบการสื่อสารดังกล่าวมีศักยภาพในการแก้ปัญหาชุมชนได้จริงหรือไม่ จึงได้เลือกแบบการวิจัยเป็น “การทดลองจริงในภาคสนาม” (Field experiment) ด้วยการเลือกชุมชนที่มีการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมแล้วใส่ Treatment (การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้แก่การทำศนศึกษา มอบสื่อ ปรับปรุงหอกระจายข่าว ฝึกทักษะอาชีพ เวทีเสวนา) แล้ววัดผลออกมา

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนตัวอย่างจากครู กศน. จำนวน 6 เรื่อง คือ

1. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจนระดับบุคคลบ้านหนองกลางดง ตำบลการแอน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. การเสริมสร้างประชาคมเพื่อพัฒนาอาชีพของชาวสวนน้ำตาลมะพร้าว : กรณีศึกษาตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
4. การพัฒนากระบวนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านหินดาด ตำบลบางปิด อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดตราด
5. การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร หมู่ที่ 1 ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
6. วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีบ้านดงเรียง หมู่ 6 ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

1. **ชื่องานวิจัย** การพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนระดับบุคคล บ้านหนองกลางดง ตำบลการแอน อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผู้วิจัย นางรัตนา ปะกิกะเน (2551)

โจทย์คำถามการวิจัย การแก้ปัญหาคความยากจนระดับบุคคล จำนวน 17 คน บ้านหนองกลางดง ผู้มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ.ควรมีรูปแบบอย่างไร

กิจกรรม (treatment) การสร้างอาชีพเพิ่มขึ้น จำนวน 3 อาชีพ คือ 1) การเพาะเห็ดนางฟ้า 2) การเลี้ยงปลาดุกในบ่อพลาสติก 3) การเลี้ยงกบในบ่อดิน โดยใช้กระบวนการ จัดเวทีวิเคราะห์สภาพปัญหา วางแผนพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับพื้นที่ การไปศึกษาดูงาน การฝึกอบรมอาชีพ และการประเมินผล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนระดับบุคคล
2. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อผู้มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ.จำนวน 17 คน
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจในรูปแบบการพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนระดับตำบล

วิธีดำเนินการ

1. ผู้ร่วมโครงการจำนวน 17 คน เป็นผู้มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ.
2. จัดกระบวนการพัฒนาอาชีพประกอบด้วย การจัดเวทีชาวบ้าน การศึกษาอาชีพ และการฝึกอบรมอาชีพ (การเพาะเห็ดนางฟ้า การเลี้ยงปลาดุกในบ่อพลาสติก และการเลี้ยงกบในบ่อดิน)
3. การติดตามผล ผลกระทบ และความพึงพอใจ
4. ใช้เครื่องมือ เป็นแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบตรวจสอบผล แบบสอบถาม เพื่อการประเมินผลทุกขั้นตอน

ผลการศึกษา

1. เมื่อผู้วิจัยพบว่าหลังจากนำชาวบ้านไปศึกษาดูงานแล้วทดลองปฏิบัติการพบปัญหาที่ตามมา คือ ได้ผลผลิตเห็ดนางฟ้าน้อยทำก้อนเห็ดไม่เป็น ปลาดุกในบ่อพลาสติกปลาโตช้า การขยายพันธุ์กบและการเลี้ยงกบในบ่อดิน ลูกกบมีอาการตาแดง มุมปากเป็นแผล จึงได้ทำการจัดอบรมเพิ่มเติม เพื่อแก้ปัญหาที่พบจากการสร้างอาชีพใหม่ จำนวน 3 อาชีพ ๆ ละ 2 วัน โดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติเพิ่มเติม
2. ชาวบ้านได้นำความรู้จากการอบรมเพิ่มเติมไปปรับปรุงแก้ไขจากการติดตามผลพบว่าชาวบ้านสามารถทำก้อนเห็ดได้ ปลาดุกโตเร็วไม่เกิดโรคระบาด สามารถขยายพันธุ์ลูกกบได้

2. **ชื่องานวิจัย** รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบล เขา
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัย นายอิทธิทธิ์ ภักดีสุวรรณ (2551) กศน.อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

โจทย์คำถามการวิจัย รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านดีมีสุขสำหรับบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขา
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม คืออย่างไร

กิจกรรม (treatment) รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข โดยมีวิธีดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ 1)
แสวงหาและศึกษาแนวคิดรูปแบบการดำเนินงานจากการศึกษาเอกสาร ศึกษาข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่
ต้นแบบ 2) นำมาปรับปรุงเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข 3) นำไปทดลองใช้กับชุมชน
กลุ่มเป้าหมาย

วัตถุประสงค์ ในการดำเนินงานเพื่อให้พื้นที่เป้าหมายสู่การเป็นหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ผู้วิจัยได้ตั้ง
วัตถุประสงค์ไว้ 3 ประเด็น คือ

1. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานหมู่บ้านดีมีสุขจากเอกสาร/งานวิจัยและกรณีตัวอย่าง
จริงในสนาม
2. เพื่อนำเอารูปแบบการดำเนินงานหมู่บ้านดีมีสุขไปทดลองใช้กับหมู่บ้านเป้าหมาย
3. เพื่อประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบการดำเนินงานหมู่บ้านดีมีสุข

วิธีดำเนินงาน

1. ขั้นเตรียมการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลภาคสนามพื้นที่
ต้นแบบ ณ บ้านดงเค็ง ตำบลท่าสองตอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า รูปแบบที่
ดำเนินการ ณ บ้านดงเค็ง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นการคิด ขั้นการทำ ขั้นการจำ ขั้นการ
แก้ปัญหา และขั้นการพัฒนา
 2. ขั้นทดลองใช้และพัฒนาแบบ ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาในขั้นตอนที่ 1 ไป
ทดลองใช้ที่บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม แล้วปรับปรุงรูปแบบ
ให้มีวิธีดำเนินงาน 6 ขั้นตอน
 3. การติดตามผลการดำเนินงานและสรุปบทเรียนโดยมีขั้นตอนดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ
จัดเก็บองค์ความรู้ลงบนฐานข้อมูลในประเด็นที่ประสบผลสำเร็จ ประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานและ
เผยแพร่ชุดความรู้และเปิดหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข
- เนื่องจากใช้วิธีวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) จึงใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล
หลากหลายได้แก่ การศึกษาเอกสาร การศึกษาข้อมูลภาคสนาม การสำรวจกลุ่มอาชีพ การลงมือปฏิบัติ
การสังเกต การสะท้อนกลับ ปรับปรุงพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม การใช้ประโยชน์จากผู้รู้ทั้งภายในและ
ภายนอกชุมชน พื้นที่ใช้ปฏิบัติการ คือบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขา อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม โดยมีผู้รู้ ผู้นำ และชาวบ้านร่วมปฏิบัติการ 49 คน

ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนบ้านเหล่าน้อยหมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสี อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม มีทั้งหมด 75 หลังคาเรือน ประชากร 334 คน เป็นชาย 170 คน หญิง 164 คน มีการตั้งถิ่นฐานและความ เป็นอยู่เหมือนชุมชนอีสานทั่ว ๆ ไป ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก
2. การค้นหารูปแบบการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านที่มีสุขที่เหมาะสมกับสภาพของบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสี อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม มีวิธีดำเนินงาน 6 ขั้นตอน คือ
 - 1) การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน
 - 2) จัดทำแผนการเรียนรู้การพัฒนาหมู่บ้านที่มีสุข
 - 3) ส่งเสริมให้แต่ละกลุ่มนำแผนการเรียนรู้หมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไปสู่การปฏิบัติ
 - 4) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมและสรุปบทเรียน
 - 5) ทบทวนแผนการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน
 - 6) นำไปสู่การจัดกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาตามความต้องการของกลุ่มในชุมชนนำมาซึ่งความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. **ชื่องานวิจัย** การเสริมสร้างประชาคมเพื่อพัฒนาอาชีพของชาวสวน น้ำตาลมะพร้าว : ตำบลนางตะเคียน อำเภอมือเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

ผู้วิจัย สถาบัน กศน.ภาคกลาง (ไม่ระบุปีที่ทำวิจัย)

โจทย์คำถามการวิจัย เมื่อดำเนินการสร้างเสริมประชาคมเพื่อพัฒนาอาชีพของชาวสวนน้ำตาลมะพร้าวในตำบลนางตะเคียน อำเภอมือเมือง จังหวัดสมุทรสาครแล้วผลเป็นอย่างไร

กิจกรรม (Treatment) เวทีประชาคม 8 ขั้นตอน ใช้เวลาจัดเวที 14 ครั้ง ในช่วงเวลากว่า 2 ปี

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างประชาคมเพื่อพัฒนาอาชีพชาวสวนมะพร้าว :กรณีตำบลนางตะเคียน อำเภอมือเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

ประชากรที่ศึกษาคือ ชาวสวนน้ำตาลมะพร้าว ตำบลนางตะเคียนผู้นำชุมชน วิทยากรที่เชิญมาร่วมเวที เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ **ผู้วิจัย** สมุดบันทึกข้อสรุปบทเวทีนำมาวิเคราะห์ประมวลสาระสำคัญในการจัดเวทีแต่ละครั้งมาจัดเป็นหมวดหมู่เรียงเรียงตามประเด็นที่ศึกษา

วิธีดำเนินงาน

ใช้ระยะเวลาในการจัดเวทีประชาคม จำนวน 14 ครั้ง ในช่วงเวลานาน 2 ปี เพื่อดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างประชาคมเพื่อพัฒนาอาชีพการทำน้ำตาลมะพร้าว 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดประเด็นปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วม
2. การสร้างทางเลือกโดยผ่านกระบวนการคิดร่วมกันของสมาชิกในเวที
3. การร่วมการทำกิจกรรม โดยมีการมอบหมายงานผ่านเวที
4. การร่วมกันประเมินผลกิจกรรมที่มอบหมายงานผ่านเวทีเพื่อวิเคราะห์จุดดีจุดด้อยสำหรับการทำงานครั้งต่อไป
5. การประสานงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
6. การเรียนรู้ร่วมกัน
7. การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง
8. การสร้างเครือข่าย

นับว่าเป็นชิ้นงานวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนที่ใช้ความพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participatory) ที่ดีชิ้นงานหนึ่ง

ผลการวิจัย

ชาวสวนกลุ่มหนึ่งได้ร่วมดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมหลายวิธี คือ

1. จัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตน้ำตาลมะพร้าวปลอดสารพิษอย่างเป็นทางการเพื่อเป็นพลังของกลุ่มที่

จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

2. ร่วมกันประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภครู้ว่าปัจจุบันน้ำตาลมะพร้าวที่วางขายในท้องตลาดมี

ทั้งน้ำตาลมะพร้าวแท้และน้ำตาลมะพร้าวไม่แท้ โดยเฉพาะน้ำตาลมะพร้าวแท้ของตำบลนางตะเคียนนั้น

ได้ประชาสัมพันธ์ผ่านทางรายการวิทยุเพื่อการศึกษาแห่งประเทศไทย การออกฐานแสดงนิทรรศการ
แสดงกระบวนการผลิตน้ำตาลมะพร้าวในงานประจำปี ของจังหวัดสมุทรสงคราม

3. มีข้อตกลงในหมู่สมาชิกเรื่องการควบคุมคุณภาพน้ำตาลมะพร้าวและราคาให้มีความ
ใกล้เคียงกัน

4. น้ำตาลตำบลงนางตะเคียนได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน (มผช.)

และเป็นเครือข่ายสมาชิกอาหารปลอดภัย จังหวัดสมุทรสาคร

5. ได้รับคัดเลือกเป็นสินค้าชุมชน (OTOP) ระดับ 3 ดาว

6. มีศูนย์สาธิตการเคี่ยวน้ำตาลมะพร้าว สำหรับเป็นที่ศึกษาดูงานส่งผลให้เกิดการ

ปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในชุมชนให้สะอาดเป็นระเบียบและสวยงาม

7. มีการเรียนรู้ร่วมกันในด้านวิชาการในเรื่องเส้นทางการนำสินค้าไปสู่มาตรฐานสินค้า

OTOP การร่วมกันคิดแก้ปัญหาร่วมกันในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การทำธุรกิจ โดยมีวิทยากรผู้มี
ประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4. ชื่องานวิจัย การพัฒนากระบวนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม:กรณีศึกษานบ้านหินดาด ตำบลบางปิด อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง

ชื่อผู้วิจัย สุธี วรประเสริฐ (2550) สำนักงาน กศน.จังหวัดตรัง

โจทย์คำถามการวิจัย เมื่อจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดทำแผนชุมชนที่บ้านหินดาด ตำบล บางปิด อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นพื้นที่ไม่เคยมีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมมาก่อน แล้วผลเป็นอย่างไร

กิจกรรม (Treatment) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้น

2. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา ในการใช้กระบวนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มต่าง ๆ จึงเลือกกลุ่มร่วมดำเนินงานโดยพิจารณาจากบทบาทหน้าที่จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ผู้แทนประชาชนในสาขาอาชีพต่าง ๆ 12 คน ผู้แทนกลุ่มผู้สูงอายุ 4 คน ผู้แทนกลุ่มสตรี 4 คน ผู้แทนกลุ่มเยาวชน 4 คน และผู้แทนประชาคมบ้านหินดาด 4 คน

วิธีดำเนินงาน

การดำเนินงานผู้วิจัยได้ออกแบบขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานบ้านหินดาด ตำบลบางปิด อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิเคราะห์สภาพการณ์ของชุมชน ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาสภาพการณ์ของชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนบ้านหินดาด ตำบลบางปิด อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง การผลักดันแผนพัฒนาชุมชนสู่การปฏิบัติและขั้นตอนที่ 5 การประเมินกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ พร้อมได้กำหนดใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมได้แก่ เทคนิค SWOT เทคนิค AIC การสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการประชุมแบบซินดิเกต เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลชุมชน และแบบประเมินและวิเคราะห์สภาพการณ์ของชุมชน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บและรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจะนำมาจำแนกข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ค่าประเมิน การวิเคราะห์กลุ่มค่า ดีความ วิเคราะห์สภาพการณ์ แล้วนำข้อมูลมาจำแนกประเภทแล้วมาเปรียบเทียบหาความเหมือนและความแตกต่างของคุณลักษณะข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ส่วนประกอบ พร้อมสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่ผ่านมาการวิเคราะห์มาเพื่อนำมาอภิปรายผลและการจัดทำรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย : ข้อค้นพบ

1. เมื่อได้ดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ได้พัฒนาขึ้นมีขั้นตอนดำเนินงานที่เหมาะสม จำนวน 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาสภาพการณ์ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและผลักดันสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินกระบวนการเรียนรู้

เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนอย่างเต็มรูปแบบจนได้รับการชื่นชมเป็นผลให้ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐมากถึง 10 โครงการ

จากการประเมินผล พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจเพราะกระบวนการเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้น 5 ขั้นตอนนั้นมีความเหมาะสมต่อการเรียนรู้ของประชาชน สามารถจัดทำแผนพัฒนาชุมชนจากสภาพจริงได้

2. ปัญหาระหว่างการดำเนินการพบว่า

1) ผู้ร่วมกิจกรรมมีอาการเกร็งและไม่กล้าแสดงออกในการอภิปรายถึงแนวคิดและ

เหตุผล

2) ผู้ร่วมกิจกรรมบางคนมีทิฐิและยึดแนวคิดของตนเป็นใหญ่ไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เมื่อใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วมจัดให้มีการประชุมกลุ่มย่อย แล้วนำผลการเรียนรู้มาเสนอในกลุ่มใหญ่ การใช้ประชามติเสีย ึ่งส่วนใหญ่ในการตกลงในบางประเด็นทำให้บรรยากาศคลี่คลายสามารถบริหารจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมได้ทุกขั้นตอน เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด

3. มีข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยที่ควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่งคือการมีการติดตามผลการดำเนินงานกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ว่ามีผลการดำเนินงานอย่างไร มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านอย่างไร

5. **ชื่องานวิจัย** การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร หมู่ที่ 1 ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

ชื่อผู้วิจัย นางศรีอรุณ เรืองฤทธิ์ (ไม่ระบุปีที่วิจัย)

ที่ปรึกษา ดร.โสภาค วิริโยธิน มหาวิทยาลัยทักษิณ

สถานที่ติดต่อ ศูนย์การศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

โจทย์หรือปัญหาการวิจัย ทำอย่างไรให้กลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร (เยาวชนด้านยาเสพติด) ที่ดำเนินการอยู่แล้วมีความเข้มแข็งขึ้น

กิจกรรม (treatment) การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร โดยใช้ 3 กิจกรรมในการพัฒนาคือ **กิจกรรมที่ 1** กองทุนส่วนกลาง เพื่อการกู้ยืม (ความรู้สึกร่วมกัน) **กิจกรรมที่ 2** การจัดเวทีชาวบ้าน (ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม) และ **กิจกรรมที่ 3** การศึกษาดูงาน (สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยการทำกิจกรรม)

วัตถุประสงค์

1. ต้องการศึกษาริบทชุมชนและบริบทกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร (เยาวชนด้านยาเสพติด)
2. เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร
3. เพื่อประเมินความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพ ไม้เทพธาโร

วิธีดำเนินการ

1. ประชากรคือ กลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร(เยาวชนด้านยาเสพติด) หมู่ 1 ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง จำนวน 36 คน
2. วิจัยปฏิบัติการโดยใช้ 3 กิจกรรม (กองทุนกู้ยืม เวทีชาวบ้าน การศึกษาดูงาน) เป็นกลไกพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง โดยใช้การศึกษาริบทชุมชนเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาและดำเนินการประเมินผลทั้งก่อนและหลังการทำกิจกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือประเมินเชิงคุณภาพ (ไม่ใช่ตัวเลขเป็นหลักในการตีความ) ได้แก่ กระบวนการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรม การใช้แบบสอบถามและหลังการทำกิจกรรม โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรม

ผลการวิจัย พบว่า

ขั้นที่ 1 ศึกษาบริบทของกลุ่มและบริบทของชุมชน พบว่า กลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร (เยาวชนด้านยาเสพติด) มีความเข้มแข็งในหลาย ๆ ด้านอยู่แล้ว เช่น ด้านการรวมกลุ่ม ด้านการจัดระบบเงินทุนหมุนเวียน เงินออม เงินคืน มีความเข้มแข็งในแง่การจัดการตลาด การสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ

ขั้นที่ 2 การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร โดยใช้ 3 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมกองทุนเพื่อการกู้ยืม 2) การจัดเวทีชาวบ้าน 3) การศึกษาดูงาน ทั้ง 3 กิจกรรมมีจุดมุ่งหมายสร้างความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิกให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เป็นเจ้าของกองทุนมากยิ่งขึ้น ผ่านกระบวนการ แสดงความคิดเห็น การพบปะพูดคุย การทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างโอกาสให้เกิดการพบปะกันบ่อยขึ้น

ขั้นที่ 3 การประเมินความเข้มแข็งของกลุ่มพัฒนาอาชีพไม้เทพธาโร โดยใช้แบบประเมินผล พบว่า กลุ่มมีความเข้มแข็งหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะในเรื่องการวางแผนร่วมกัน

6. **ชื่องานวิจัย** วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านดงเรียง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ชื่อผู้วิจัย ณฐนนท์ อำนวยเจริญ (2550) สำนักงาน กศน.จังหวัดอุดรธานี

โจทย์คำถามการวิจัย ต้องการพรรณนาให้ทราบว่าภูมิหลังของบ้านดงเรียง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี มีสภาพความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างไรและ กศน. อำเภอหนองหานมีบทบาทเข้าไปดำเนินงานตามนโยบายนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการดำเนินชีวิตในวิถีชุมชน บ้านดงเรียง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อศึกษาบทบาทของการศึกษานอกโรงเรียนในการนำนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารการพัฒนาวิถีชีวิตชุมชนสู่เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การดำเนินงานของ กศน.อำเภอหนองหาน

วิธีดำเนินการ

เนื่องจากผู้วิจัยปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงาน กศน.จังหวัดอุดรธานี เมื่อเห็น กศน.อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และหมู่บ้านแห่งนี้มีองค์กรชุมชนในรูปวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มเพาะเห็ด ฯลฯ เกิดขึ้นและมีความเข้มแข็งและสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้ดี

ผู้วิจัยจึงสนใจว่าในการนำนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ ณ บ้านดงเรียง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี กศน.อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี มีกระบวนการทำงานอย่างไร

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า

1. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองหาน ได้นำแนวคิดทฤษฎีแนวทางและกรอบดำเนินงานที่ได้รับจากสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนไปปฏิบัติในพื้นที่
2. กระตุ้นให้ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพของตนเอง (SWOT Analysis)
3. ส่งครู กศน.เข้าไปในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้การบริหารจัดการกลุ่มมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยการให้ความรู้ คำแนะนำ ให้อำนาจ
4. การสร้างความเข้มแข็งของการบริหารจัดการกลุ่มด้วยการระดมความคิดเห็นในการแก้ปัญหา อันนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู กศน.กับชุมชน

5. แนวทางการบริหารการพัฒนาวิสัยทัศน์สู่เศรษฐกิจพอเพียงผู้วิจัยเห็นว่าควรกระทำในภารกิจ 5 แนวทาง คือ

- 1) บุคลากร กศน.ควรอยู่ติดพื้นที่ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและได้รับงบประมาณสนับสนุนในการทำกิจกรรมต่างๆ
- 2) ควรให้ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลาปฏิบัติงานเพิ่มเติม
- 3) แกนนำในหมู่บ้านควรชักชวนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและแกนนำควรปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีในการแสวงหาความรู้
- 4) ต้องสร้างเครือข่ายและให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเครือข่าย
- 5) ควรมีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ

ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีลักษณะของโครงการ ดังนี้

- 1) **เป็นประเด็นหรือโจทย์อะไรก็ได้ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือคนในชุมชนท้องถิ่นเห็นว่ามี**
ความสำคัญและอยากค้นหาคำตอบร่วมกัน คำว่า “ชุมชน” ในที่นี่มีความหมายที่หลากหลาย หมายถึง
รวมถึงกลุ่มคนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการที่มีเป้าหมายหรือดำเนิน
กิจกรรมบางอย่าง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ป่า กลุ่มอาชีพ กลุ่ม
ออมทรัพย์ หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการ ครู เด็กและเยาวชน คนชรา
พระสงฆ์ รวมทั้งชนเผ่า
- 2) **ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำตอบร่วมกัน** เป็นการเปิดโอกาสและพื้นที่
ให้ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นต้องร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตรวจสอบ และแปล
ความหมาย รวมทั้งคาดว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงภายหลังการดำเนินงานวิจัย ปัจจุบันที่วิจัยส่วนใหญ่
มักประกอบไปด้วยคนนอกและคนในชุมชน มีบางโครงการที่ชุมชนมีความพร้อมสูง คนในชุมชนทำ
วิจัยเอง แต่ยังมีน้อย
- 3) **มีการดำเนินการรวบรวมข้อมูลและทดลองปฏิบัติการ** นั่นคือ มีการดำเนินงานใน 3
ระยะ คือ

ระยะแรก

วิจัยให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ ได้แก่

- สภาพหรือบริบทชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน
- สภาพของปัญหานั้น
- ทราบสาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของปัญหา
- เลือกลงเลือกในการแก้ไขปัญหา

ระยะที่สอง เป็นการทดลองทำ (วิจัยปฏิบัติการ) เพื่อแก้ปัญหาและวิเคราะห์ สรุป
บทเรียน รวมทั้งสิ่งที่ได้เรียนรู้

ระยะที่สาม

เป็นการเสนอทางเลือก รูปแบบ แผนพัฒนา ฯลฯ ของชุมชนท้องถิ่น

ปัจจุบันได้มีสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน กศน. ได้แก่ ศูนย์การศึกษาจากระบบและ
การศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา อำเภอจุน อำเภอแม่ใจ อำเภอห้วยฝั้น จังหวัด
ลำปาง และ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาออกโรงเรียนระดับ
ตำบล และได้นำเอาระเบียบวิธีวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีลักษณะ 3 ประการ ข้างต้น ไปเสริมองค์ความรู้
ทักษะ เครื่องมืองานวิจัยให้กับครู กศน.และเสริมหนุนด้านงบประมาณเพื่อให้เกิดการวิจัยและพัฒนา
ความรู้ระดับท้องถิ่น ในขณะปัจจุบันยังไม่ปรากฏชิ้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากทีมงานครู กศน. จึงขอ
นำเสนอตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจาก สกว. เพื่อให้ครู กศน.ได้อ่านและศึกษารูปแบบการเขียน
รายงานการวิจัยอย่างง่าย

ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 5 เรื่อง มีดังนี้คือ

- 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาหนี้สิน : กรณีศึกษาบ้านกุดเต่า ตำบลนา
มะเฟือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำพู
- 2) การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ บ้านจำ
หมู่ 6 ตำบลปางยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
- 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานตำนานม่อนก่องข้าว บ้านสาสบทก ตำบล
บ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง
- 4) ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง
- 5) กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
ท้องถิ่น ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1. **ชื่องานวิจัย** การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาหนี้สิน : กรณีศึกษาบ้านกุดเต่า ตำบลนามะเฟือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำพู

หัวหน้าทีมวิจัย คุณดาวเรือง ทาบทา (2552)

ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาที่คนบ้านกุดเต่า ตำบลนามะเฟือง ถือเป็นปัญหาหลักของชุมชน เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลดีขึ้นเพื่อการยังชีพแต่เป็นการผลิตเพื่อสร้างรายได้ ชาวบ้านกุดเต่าจึงขยายการผลิตโดยการเพิ่มพื้นที่และการลงทุน แต่ปัจจัยที่มีต่อการเกษตร เช่น สภาพอากาศ น้ำ ดิน ไม่เอื้อต่อการเกษตร ผลผลิตไม่ได้รับตามคาดหวังสูง ราคาต่ำ ตลอดจนการใช้จ่ายในครัวเรือน ฟุ่มเฟือย จึงเกิดภาวะหนี้สินขึ้น ส่งผลให้มีคนทำงานในหมู่บ้านลดลง ต้องเดินทางไปทำงานต่างประเทศ จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดโครงการ “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาหนี้สิน : กรณีศึกษาบ้านกุดเต่า ตำบลนามะเฟือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำพู” โดยมี **คุณดาวเรือง ทาบทา** เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งใช้วิธีการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยและพัฒนา โดยประชาชน มุ่งให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ จัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง

จากการเก็บข้อมูลของทีมวิจัย บ้านกุดเต่า มีจำนวนครัวเรือน 178 ครัวเรือน รวมหนี้สินทั้งหมดประมาณ 18,800,000.-บาท สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากหนี้สินการลงทุนภาคเกษตร ค่าน้ำมัน ค่าซื้อรถไถนา ค่าจ้างแรงงาน ค่าปุ๋ยและค่ากล้าพันธุ์ประมาณ 11,400,000.-บาท รองลงมาเป็นค่าใช้จ่ายการศึกษาบุตร ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ค่าน้ำมัน รถมอเตอร์ไซด์ ประมาณ 5,300,000.-บาท และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนประมาณ 2,100,000.-บาท ฯลฯ สำหรับแหล่งเงินกู้มาจากทั้งในระบบและนอกระบบ เมื่อทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทีมวิจัยได้ร่วมกันสร้างพลังความคิด พลังกายขึ้นมาต่อสู้กับปัญหาใช้หลักการร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุและหาทางแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ ยึดหลักความซื่อสัตย์ สัจจะ ความสามัคคี และความจริงใจซึ่งกันและกัน ใช้เวทีที่ประชาคมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ตัดสินใจร่วมกัน มุ่งการแก้ไขปัญหาเชิงรุก เพื่อสร้างรายได้ ฝึกอาชีพให้มีงานทำ

ทีมงานวิจัยได้ทดลองนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงใช้แก้ปัญหา โดยเริ่มจากการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งทำให้รู้ว่าอะไรเป็นรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย ค่อย ๆ ลดรายจ่าย ลดการพึ่งพาภายนอกชุมชน ชาวบ้านเริ่มปลูกผักสวนครัวไว้กินในบ้าน เลี้ยงเป็ด ไก่ ไข่ไก่และตัว ทำน้ายาล้างจาน แชมพูไว้ใช้เอง ใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เผาถ่านหุงต้มแทนการใช้แก๊สหุงต้ม งดซื้อหวยใต้ดิน งดดื่มสุรา เมื่อเหลือใช้ก็แจกจ่าย แบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน ก่อให้เกิดความสุขใจ รู้จักอดทน เอื้ออาทรต่อกันในชุมชน การทำสิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนสามารถลดรายจ่ายลงได้โดยเฉลี่ยวันละ 150บาท/ครัวเรือน และหลังจากทำกิจกรรมเหล่านี้ทำให้ชุมชนสามารถลดหนี้ได้ถึง 4,000,000.-บาท จาก 18,000,000.-บาท เหลือ 14,365,500.-บาท และมีครอบครัวที่ปลอดหนี้จำนวน 34 ครอบครัว จากเดิม 16 ครอบครัว เช่น นายเจริญ สินทร เป็นบุคคลที่เริ่มปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดหนี้ “ก่อนหน้านี้จัดงานบวช งานบุญ ลูกแต่งงาน จะเอาหน้าไว้ก่อน ลงทุนเป็นแสน กู้เขามาเสร็จงานก็เป็นหนี้เขา หลังจากเข้าร่วมงานวิจัยได้จัดงานศพของแม่ยาย จัดงานศพปลดเครื่องตุ้มมีนเมาและการพนันในตอนกลางคืน ชาวบ้านได้มาให้ความช่วยเหลืองานศพแทบทุกครัวเรือน ได้ใช้จ่ายอย่างประหยัดในระยะเวลา 7 วัน ที่จัดงานจนเสร็จสิ้นงานศพในครั้งนี้ สามารถลดรายจ่ายได้ถึง 15,000 บาท”

2) **ชื่องานวิจัย** การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษบ้านจำ หมู่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

หัวหน้าทีมวิจัย นายจรศักดิ์ วงศ์ธีราช

กลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษบ้านจำ หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง หนึ่งในกลุ่มอาชีพที่รวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านจำ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานร่วม 5 ปี ก่อตั้งขึ้นภายใต้ความมุ่งมั่นในการผลิตอาหารปลอดภัยใช้ในครัวเรือนและขยายสู่การจำหน่ายหลังเหลือกินในครอบครัว ด้วยความมุ่งมั่นที่จะผลักดันของสมาชิกกลุ่มให้กลุ่มอาชีพเป็นกลุ่มที่มั่นคงและยั่งยืนสร้างฐานเศรษฐกิจในชุมชนให้เข้มแข็ง แต่สมาชิกของกลุ่มยังขาดซึ่งองค์ความรู้และแนวทางในการทำงานและแก้ปัญหาของกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม จึงทำให้การทำงานภายใต้ชื่อกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารบ้านจำ หมู่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง เป็นไปโดยขาดหลักการงานที่ชัดเจน

เวทีเสวนาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกกลุ่มอาชีพฯ ตลอดจนความมุ่งหมายของการรวมกลุ่ม จึงเกิดขึ้นเพื่อนำข้อมูลมาแปรความแล้วตั้งเป็นหัวข้อโครงการวิจัยภายใต้ชื่อ “การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษบ้าน หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง” โดยมีนายจรศักดิ์ วงศ์ธีราช เป็นหัวหน้าโครงการ และมีนักวิจัยชาวบ้านจากกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางของการดำเนินงานกลุ่มให้ยั่งยืนในอนาคตควรเป็นอย่างไรและผู้นำกลุ่มรวมถึงสมาชิกกลุ่มควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในกลุ่มอย่างไรบ้าง

การดำเนินงานวิจัยใช้หลักของการวิจัยเชิงพื้นที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษบ้านจำ เน้นผู้นำชุมชนและเปิดโอกาสให้หน่วยงาน ภาคีที่มีส่วนร่วมเข้ามามีบทบาทในการดำเนินโครงการ และที่สำคัญคือเน้นการให้สมาชิกกลุ่มอาชีพได้แสดงความคิดเห็น พูดถกเถียงและเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดที่สมาชิกกลุ่มอาชีพเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษบ้านจำ ๆ จะได้รับ

“ถูหรือสิ่งที่จะใส่ผักตอนนำไปขายต้องแน่ใจว่าปลอดสารพิษจึงจะทำให้ผักปลอดสารพิษ ตั้งแต่ปลูกจนขายให้คนไปทำอาหาร” แนวคิดของนางสายทอง อัญญาวิเลิศ กรรมการและเลขานุการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรปลอดสารพิษบ้านจำ เป็นแนวคิดแรกเริ่มที่ทำให้สมาชิกทุกคนได้ตระหนักถึงการใส่ถุงหิ้ว (ถูหรือแป้น) หรือถุงพลาสติกทั่วไปใส่ผักไปขายหรือใส่ผักให้ลูกค้าเวลาซื้อ จนท้ายที่สุด การขอความรู้หรือรับคำปรึกษาจากแพทย์และสาธารณสุข รวมทั้งเกษตรของอำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง เพื่อหาข้อสรุปในการใช้ถูเพื่อบรรจุผักขายจึงเกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของบรรจุภัณฑ์บรรจุผักปลอดสารพิษ จึงเกิดขึ้น จากเดิมใช้ถุงพลาสติกหรือถูหิ้วที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไปและไม่อาจแน่ใจว่าถูนั้นปลอดภัยหรือไม่ ในการใส่อาหารเพื่อการบริโภคมาเป็นการใช้ถุงใส่ที่ผ่านการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ (มอก.) และได้รับการแนะนำจากแพทย์ของโรงพยาบาลกำแพงแสน และนักวิชาการเกษตรอำเภอกำแพงแสนว่าเป็นถูที่ปลอดภัย สามารถใช้ใส่อาหารได้และไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคแทน รวมทั้งยังเพิ่มในส่วนของการผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผักปลอดสารพิษบ้านจำ (โดยการสนับสนุนจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง) ด้วย เพื่อสร้างความแตกต่างจากผักตามท้องตลาดและสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้บริโภค ซึ่งเป็นผลจากนวัตกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม

3) **ชื่องานวิจัย** การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานตำนานม่อนก่องข้าวบ้านสาสบหก ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

หัวหน้าทีมวิจัย นายเจริญ ทันใจ

ชาวบ้านสาสบหก หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านสาสบหก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บริเวณป่าต้นน้ำที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ม่อนก่องข้าว” ซึ่งมีตำนานเล่าขานเรื่องการต่อสู้ของบรรพบุรุษในการสร้างชุมชน รวมถึงเรื่องราวเหนือธรรมชาติที่ถูกเล่าต่อกันมาช้านาน ประกอบกับทางชุมชนได้ร่วมกันริเริ่มสร้างพระธาตุขึ้นบนภูเขาภูนี้ด้วยแรงศรัทธาและความมุ่งมั่นตั้งใจให้เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปโดยให้ชื่อว่า “พระธาตุม่อนก่องข้าวเต่าคำ”

แกนนำชุมชน โดยนายเจริญ ทันใจ และคณะนักวิจัยเห็นโอกาสที่จะสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน จึงเสนอโครงการวิจัยนี้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้มีการสืบสานตำนานม่อนก่องข้าวอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยชุมชนได้รวบรวมข้อมูลความรู้ผ่านการสืบค้นจากผู้รู้ จากหลักฐานต่าง ๆ รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของตำนานม่อนก่องข้าว

ที่สำคัญยังได้มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้เหล่านี้กับคนในชุมชนเพื่อรักษาและธำรงไว้เป็นคุณค่าของชุมชนสาสบหกต่อไป อีกทั้งอาจจะนำไปสู่การสร้างความตระหนักในการสร้างและการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของคนบ้านสาสบหกให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต

การดำเนินการ

หลังจากจัดเวทีชี้แจงแผนดำเนินงานและสร้างความเข้าใจ ความเป็นมาของโครงการแล้ว ทีมวิจัยได้ดำเนินการผ่านเวทีและกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กิจกรรมสืบสานตำนานม่อนก่องข้าว เวทีเล่าขานตำนานม่อนก่องข้าว เวทีสืบค้นรวบรวมข้อมูลด้านประเพณีความเชื่อ วิถีชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติในตำนานม่อนก่องข้าว กิจกรรมการศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จริง พร้อมกำหนดแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์และแหล่งเรียนรู้ด้านทรัพยากร เป็นต้น

ผลของความสำเร็จ ผลที่ได้รับและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1. ทำให้เกิดการศึกษารวบรวมตำนานม่อนก่องข้าว โดยได้ชุดความรู้ข้อมูลจากการเล่าขาน เหตุการณ์อัศจรรย์ที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบันของผู้เฒ่าผู้แก่ หลักฐานอ้างอิงประกอบตำนานม่อนก่องข้าว มีข้อมูลอ้างอิงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนพบแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และหลักฐานที่แสดงถึงบรรพบุรุษชาวลัวะของคนบ้านสาสบหกอีกด้วย
2. ชุมชนบ้านสาสบหกกลายเป็นแหล่งเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีนักศึกษาและชุมชนที่สนใจมาเรียนรู้
3. เกิดการมีส่วนร่วมและจิตสาธารณะของชาวบ้านสาสบหกมากขึ้น ทุกคนมีความศรัทธามีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความภาคภูมิใจในบ้านเกิดของตน
4. การใส่ใจให้ความสำคัญกับสุขภาพร่างกาย จิตใจ จากความพยายามในการดูแลป่ารักษาน้ำมาตลอด หลายคนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงการกินอยู่ที่พึงพิงธรรมชาติมากขึ้น บางคนหันมาทำเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ทำลายสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ของชุมชนบ้านสาสบหกนำร่องในการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ

5. องค์ความรู้เรื่องตำนานม่อนกองข้าว ขยายผลสู่สื่อการเรียนรู้ในโรงเรียน ทีมวิจัยได้องค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานม่อนกองข้าวที่ได้เรียบเรียงเป็นฉบับที่ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกในชุมชน ได้สื่อการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ
6. ตัวแทนนักวิจัยบ้านสาสบก ได้รับเชิญเป็นครูภูมิปัญญา นายเจริญ ทันใจ หนึ่งในทีมวิจัยได้รับเชิญเป็นครูภูมิปัญญา
7. คนในชุมชนบ้านสาสบกมีทักษะในการคิด วิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็นในส่วนของทีมวิจัยเห็นชัดจากการกล้าคิด กล้าพูด และให้ความสำคัญกับข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน การวางแผนในการทำงานต่าง ๆ ในภาพรวมของชุมชน

4. ชื่องานวิจัย ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง

หัวหน้าทีมวิจัย นางนรรธฐิยา ผลขาว และทีมงาน 24 คน

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลหนองคูน้อย อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร

ปีที่ดำเนินการ 2550-2552

การอ่านไม่ใช่วัฒนธรรมของชุมชน แต่ก็สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้จากจุดเริ่มต้นของคุณ นรรธฐิยา ผลขาว นักวิชาการสาธารณสุข ชำนาญการ สถานีอนามัยบ้านหนองคูน้อย (ขณะนั้นปี 2550) ซึ่งดูเผิน ๆ ไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน แต่อยากชวนคนอ่านหนังสือให้เด็กฟังจับใจความ ซึ่งคุณนรรธฐิยา ผลขาว เกิดแรงบันดาลใจหลังจากอ่านหนังสือเล่มเล็ก ๆ ชื่อ “มหัศจรรย์แห่งการอ่าน” เขียนโดยเมม ฟ็อกซ์ แปลโดยวิวาร โฉมเฉลา ราคา 125 บาท ตีพิมพ์เมื่อปี 2549 เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนั้น ผู้เขียนได้อธิบายถึงประสบการณ์จากการอ่านหนังสือให้เด็ก ๆ ฟังวันละ 3 เล่ม มีตั้งแต่การทำให้เด็กสนใจหนังสือในเบื้องต้น การเลือกหนังสือที่เหมาะสมกับเด็ก การอ่านออกเสียงธรรมชาติ การใช้ภาษาท่าทางระหว่างการสอน กลเม็ดต่าง ๆ ที่จะทำให้เด็กมีสมาธิ และอื่น ๆ

คุณนรรธฐิยา ผลขาว และเพื่อนๆ จำนวน 24 คน นำสิ่งเหล่านี้มาประยุกต์ใช้กับโครงการวิจัยชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟังและขอการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมื่อปลายปี 2550

รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

คำถามการวิจัย คือ รูปแบบการส่งเสริมการอ่านหนังสือให้เด็กอายุแรกเกิดจนถึงอายุ 3 ปี เป็นอย่างไร จะพัฒนาบทบาทของผู้เกี่ยวข้องได้อย่างไร ด้วยเงื่อนไขใด

กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาคือ

- 1) พ่อแม่ที่มีลูกอายุไม่เกิน 3 ปี ที่สนใจเข้าร่วมโครงการในพื้นที่อำเภอไทยเจริญ เลิงนกทา กุดชุม และคำเขื่อนแก้ว รวม 92 คน
- 2) กลุ่มเด็กอายุไม่เกิน 3 ปี ที่พ่อแม่จะต้องอ่านหนังสือให้ฟัง 92 คน
- 3) เด็กในศูนย์เด็กเล็ก/อนุบาลจำนวน 288 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่มและการสังเกตในขณะจัดกระบวนการเรียนรู้

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาก่อนเริ่มโครงการซึ่งดำเนินการในปี 2550

1.1 ในพื้นที่ที่มีการอ่านหนังสือให้เด็กฟังร้อยละ 16 เมื่อไม่มีว่ากิจกรรมอื่นเวลาของเด็ก ๆ จึงหมดไปกับการดูโทรทัศน์เฉลี่ย 2-3 ชั่วโมง/วัน

1.2 ในพื้นที่เป้าหมายไม่มีที่ซื้อหนังสือสำหรับเด็ก และหนังสือดี ๆ สำหรับเด็กราคาแพงมาก และร้านหนังสือประจำอำเภอไม่มีหนังสือสำหรับเด็กขาย มีแต่หนังสือพิมพ์และหนังสือจำพวก นิตยสาร ดาราภาพยนตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนบางแห่งที่พอจะมีหนังสือสำหรับเด็กอยู่บ้าง แต่ก็หวงกลัวหนังสือเก่า หรือชำรุดจึงเก็บไว้อย่างมิดชิด ทำให้เด็กเข้าไม่ถึงหนังสือที่มีอยู่

ตอนที่ 2 รูปแบบของการส่งเสริมการอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่ค้นพบว่ามี 6 ขั้นตอน คือ

- 1) ชวนผู้ปกครองเข้าร่วมโครงการ
- 2) เก็บข้อมูลพื้นฐาน
- 3) จัดหาหนังสือสำหรับเด็กมาให้ผู้ปกครอง
- 4) ผู้ปกครองอ่านหนังสือให้เด็กฟังทุกวัน
- 5) ติดตามและถอดบทเรียนสม่ำเสมอต่อเนื่องทุก 1-2 เดือนเป็นอย่างน้อย
- 6) จัดเวทีสะท้อนบทเรียนแก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

โครงการชวนกันอ่านหนังสือให้ลูกฟังส่งผลต่อผู้ปกครองและส่งผลกระทบต่อชุมชน ดังนี้

ผลต่อผู้ปกครอง ผู้ปกครองใส่ใจต่อเด็กมากขึ้น อยู่กับลูกมากขึ้น รู้จักสังเกตพัฒนาการของลูก สัมพันธภาพในครอบครัวดีขึ้นและถือเป็นโอกาสของคนยากจนได้เข้าถึงหนังสือ

ผลต่อชุมชน ทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ เกิดห้องสมุดน้อยในสถานีนานามัย 2 แห่ง มีการพลิกฟื้นภูมิปัญญาการเล่นิทานให้เด็กฟัง เกิดเครือข่ายสร้างหนังสือตัวน้อยโดยโครงการได้รับบริจาคเกือบ 700 เล่ม

ผลต่อเด็ก พบว่าทำให้เด็กเก่ง ดี มีความสุข โดยมีความจำดี เกิดการเลียนแบบ สื่อสารรู้เรื่อง มีพัฒนาการทางภาษาที่ดี รวมถึงความสามารถในการจำแนกลักษณะของวัตถุ มีความอดทน รู้จักรอ มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นดีขึ้น รู้จักเก็บของเป็นระเบียบ รู้จักสังเกต การรู้จักแบ่งปัน มีความสามัคคี รู้จักกตัญญู

ผลต่อครู ทำให้ครูมีความช่างสังเกตมากขึ้น เปิดโอกาสให้เด็กเข้าถึงหนังสือ มีเทคนิคการเล่นและการอ่านนิทานเพิ่มขึ้น มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองเด็กมากขึ้น

โครงการวิจัยเรื่องชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง เริ่มแรกทางโครงการมีหนังสือให้กับพ่อแม่ผู้ปกครองไปอ่านให้เด็ก ๆ ฟังคนละ 2 เล่ม จะอ่านเวลาไหนก็ได้เพียงวันละไม่กี่นาที จากนั้น 2-3 เดือน มหัศจรรย์แห่งการอ่านก็เกิดขึ้นหลายประการ เช่น

เกิดหนังสือตัวน้อย ทีมวิจัยที่ออกเก็บข้อมูลพัฒนาการหลังจากการอ่านหนังสือให้เด็ก ๆ ฟังเล่าว่าหนังสือเป็นแรงดึงดูดให้เด็ก ๆ เข้าหาอย่างรวดเร็ว จนแทบจะพูดได้เลยว่า “การอ่านเป็นธรรมชาติของเด็ก” เช่น น้องนริดา อยู่กับตายายและน้ำสะเกียววันแรกที่ได้หนังสือไปก็จะอยู่กับหนังสือเกือบทั้งวัน ชนิดไปไหนก็เอาไปด้วย เพราะที่บ้านไม่มีหนังสือเลยสักเล่ม เมื่ออ่านให้ฟังเพียง 2-3 ครั้งก็จะจำได้ และบางครั้งก็ส่งเสียงอ่านตามเพราะเป็นเด็กที่มีความจำดีมาก เช่นเดียวกับสิริราช อายุ 1 ปี 1 เดือน ซึ่งเวลาไปเยี่ยม ตากับยายที่เลี้ยงก็บอกว่า “เขาชอบหนังสือเปิด” วันหนึ่งเห็นเปิดเดินผ่านก็ชี้แล้วร้องเสียงดังเลียนแบบในหนังสือ

คุณแม่ของน้องอายุ 3 เดือน คนหนึ่งสะท้อนว่า “แต่ก่อนคิดว่าเด็กเล็กไม่น่าจะฟังรู้เรื่อง แต่พอเริ่มอ่านหนังสือเขาจะนั่งนิ่งเหมือนกำลังฟัง อารมณ์ดี และหลังงายเวลาอ่านหนังสือให้ฟัง” ซึ่งตรงกับประสบการณ์ของคุณยายที่เลี้ยงน้องนภัสนันท์ วัย 7 เดือนบอกว่า “เวลาตื่นนอนก็จะอ่านให้ฟังให้คุณภาพประกอบไปด้วย จะคุยอ้อแอ้ตาม อารมณ์ดี จะอ่านและทำท่าทางประกอบตามหนังสือ อุ้มใส่ตักจับมือปรบจะชอบมาก”

จากประสบการณ์อันปลื้มปิติของบรรดาพ่อแม่ผู้ปกครองที่นำเอา “การอ่าน” ไปปฏิบัติด้วยตนเองจนเห็นผลแน่นอนว่า สิ่งเหล่านี้เป็นการช่วยสร้างพัฒนาการทางสมองแก่เด็ก ๆ ในวัยกำลัง

เจริญเติบโต สิ่งที่แอบซ่อนมาคือความสัมพันธ์ของเด็ก ๆ และผู้ใหญ่ และสำคัญกว่านั้น คือ เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้

จุดเด่นของโครงการ

โครงการวิจัยเรื่องชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟังมีจุดเด่น 4 ประการ คือ

1. ความเปลี่ยนแปลงในตัวคน คือ ตัวเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครองและครู
2. เป็นรูปธรรมของสร้างนักอ่าน แสดงให้เห็นว่าการอ่านที่ไม่ใช่วัฒนธรรมของชุมชนชนบทก็สามารถสร้างให้เกิดขึ้นโดยเน้นสร้างเด็กที่เล็ก ๆ และทั้งนักวิจัยและผู้ปกครองที่เข้าร่วมโครงการต่างก็ได้เรียนรู้ว่า “หนังสือเพียงเล่มเดียวก็สามารถสร้างหนอนหนังสือได้”

3. เป็นโอกาสของคนชายขอบ ทำให้เด็กในครอบครัวที่ไม่มีโอกาสแม้แต่จะสัมผัสหนังสือได้เข้าร่วมโครงการนอกจากนี้ยังมีครอบครัวสามี ภรรยาไปทั้งคู่ที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ซึ่งแม้ทั้งสองจะไม่สามารถเล่นนิทานหรืออ่านหนังสือให้ลูกฟังได้ แต่ลูกของเขายังมีโอกาสฟังคุณยาย พี่ ๆ หรือคนข้างบ้านมาอ่านหนังสือให้ฟัง จนเธอกลายเป็นหนอนหนังสือไปอีกคน เด็กพูดได้และใช้ภาษามือเก่ง กรณีนี้ทำให้เห็นมิติของความเกื้อกูลกันในชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจนอย่างหนึ่ง

จุดเด่นเหล่านี้ ส่งผลให้ผู้หลักผู้ใหญ่ของจังหวัดยโสธรขานรับที่จะทำให้การอ่านเป็นวาระของจังหวัด และในเบื้องต้นมีพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมโครงการจำนวนมาก ได้แก่ สถานีอนามัย / โรงพยาบาล จำนวน 40 แห่ง อบต./เทศบาล 37 แห่ง โรงเรียน 35 แห่ง กศน.2 อำเภอ จึงนับเป็นโอกาสอันดีของชาวยโสธรที่จะเรียนรู้ร่วมกันในการผลักดันการอ่านให้เป็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด ซึ่งหากมีกระบวนการติดตามและหนุนเสริมที่ดีจะเป็นรูปธรรมของการพัฒนาคนของจังหวัดที่ยังไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน

การใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ : กรณี กศน.อำเภอ

ปี พ.ศ.2552 หลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัยเรื่อง ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง ซึ่งสนับสนุนงบประมาณ โดย สกว.ทีมงานวิจัยที่มีนางนรรธธัญญา ผลขาว เป็นหัวหน้าทีมได้ร่วมกันจัดทำหนังสือเล่มเล็กความหนา 56 หน้า ชื่อ “การเดินทางของหนอนหนังสือตัวน้อยสู่โลกแห่งการเรียนรู้” เมื่อนายณัฐ จุฑาสงค์ นักวิชาการศึกษา กศน.อำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ได้เกิดแรงบันดาลใจนำไปสู่การส่งเสริมให้ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนำไปใช้กับการจัดการศึกษาให้เด็กวัยแรกเกิดถึง 6 ขวบ จำนวน 60 คน โดยใช้ชื่อโครงการ “อ่านหนังสือให้ลูกฟัง” ถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย

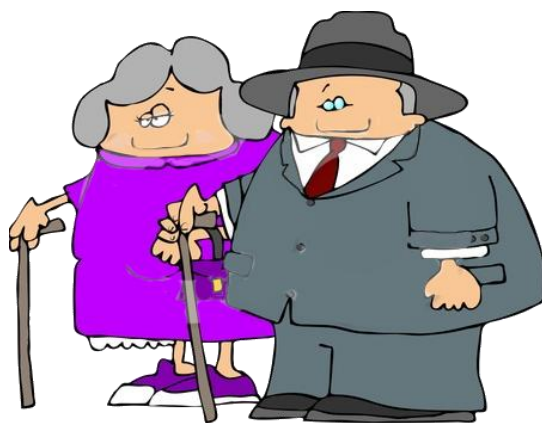
วิธีการดำเนินโครงการ มีดังนี้

1. ชี้แจงทำความเข้าใจถึงความสำคัญของการอ่านหนังสือให้ลูกฟังกับนักศึกษา
กลุ่มเป้าหมาย
2. ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การอ่านหนังสือให้เด็กฟังกับเครือข่ายวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนจังหวัดยโสธร
3. กศน.อำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์สนับสนุนหนังสือนิทานในโครงการ
4. ครูศูนย์การเรียนรู้ทำหน้าที่ติดตามไปงานคือให้นักศึกษาทำบันทึกการอ่านทุกครั้งว่าอ่านเรื่องอะไร อ่านอย่างไร ทำไปสังเกตทุกครั้งว่าทำที่ของลูกเป็นอย่างไร พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ดำเนินการผ่านไป 2 เดือน ผลปรากฏว่าเด็ก ๆ กลายเป็นหนอนหนังสืออย่างรวดเร็ว เด็ก ๆ ติดหนังสือเล่มที่ตัวเองชอบและอ่านเป็นประจำไม่ยอมเปลี่ยนได้แก่ เฉลียวฉลาด ความจำดี มีระเบียบวินัย ว่านอนสอนง่าย ซึ่งตรงกับประสบการณ์ของทีมงานโครงการวิจัยชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่ถอดบทเรียนและนำมาร้อยเป็นหนังสือเล่มเล็ก

ในส่วนของนักศึกษา กศน.ที่ร่วมโครงการซึ่งเป็นคนอ่านหนังสือ พบว่านักศึกษาทักษะการเขียนดีขึ้นจากการเขียนใบบันทึก และใบสังเกตการณ์อ่านอย่างสม่ำเสมอ มีพัฒนาการใส่ใจดูแลลูกหลานมากขึ้น หลายคนใช้เงื่อนไขในการสอนเรื่องอื่น ๆ ให้กับลูก ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบว่าครอบครัวใกล้เคียงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเล่นดูตามไปด้วย

ผลการดำเนินงาน โครงการดังกล่าวส่งผลให้ กศน.อำเภอหนองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้รับรางวัลนวัตกรรมการศึกษายอดเยี่ยมของ กศน.จังหวัดกาฬสินธุ์ ปี พ.ศ.2552 ซึ่งปัจจุบัน กศน.อำเภอหนองชัย ยังเดินทางหนุนสร้างหนอนหนังสือตัวน้อยอย่างคึกคัก

5. ชื่องานวิจัย กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
ท้องถิ่น ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

หัวหน้าทีมวิจัย นางบาลเย็น สุนันตา (เริ่มโครงการ 1 กรกฎาคม 2550)

พี่เลี้ยงงานวิจัย คุณปณิธิ บุญสา เจ้าหน้าที่โครงการ สกว.แม่โจ้

ตำบลลวงเหนือ เป็นอีกตำบลหนึ่งที่ประชาชนร้อยละ 80 ในหมู่บ้านทำการเกษตรและการ
ทำการเกษตรยุครุ่งเรืองในสมัยก่อนมีการใช้สารเคมี และได้ผลผลิตทางการเกษตรสูง สิ่งที่มาคือเกิด
ภาวะสารเคมีตกค้าง คนในชุมชนเป็นโรคผิวหนังและสุขภาพย่ำแย่ อีกทั้งผลผลิตที่มีออกมาจำนวนมาก
ทำให้เกิดการกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ในปี 2547 คุณบาลเย็น สุนันตา จากสถาบันเกษตรกรรมยั่งยืน
ได้มาให้ความรู้กับชุมชนเรื่องการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต ควบคู่ไปกับการ
ทำบัญชีครัวเรือน ทำให้เห็นความแตกต่างด้านต้นทุนการผลิตและความปลอดภัยในเรื่องสุขภาพ จึงเกิด
เกษตรกรกลุ่มหนึ่งจำนวน 8 ครัวเรือน ที่บ้านสันทราย หมู่ 6 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด
เชียงใหม่ เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ได้ทดลองทำจนเห็นผลดีที่เกิดขึ้นทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนจึง
ต้องการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์โดยอาศัยกระบวนการวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือขยายผล
ต่อมาในปี 2550 คุณบาลเย็น สุนันตา และทีมงานจึงได้เสนอโครงการวิจัยเรื่อง
กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ตำบลลวง
เหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และได้เริ่มดำเนินการเมื่อ 1 กรกฎาคม 2550

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ประสบการณ์และบทเรียนการทำเกษตรอินทรีย์ในตำบล
ลวงเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จการทำเกษตรอินทรีย์ ตำบลลวงเหนือ
3. เพื่อศึกษากระบวนการและขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนา
เศรษฐกิจชุมชนตำบลลวงเหนือ

วิธีดำเนินงาน

1. ทีมงานวิจัยได้เริ่มทบทวนความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรแรกเริ่ม
จำนวน 8 ครัวเรือน บ้านสันทราย หมู่ 6 ตำบลลวงเหนือ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตร
อินทรีย์ แลกเปลี่ยนทั้งวิถีคิด วิธีการ ขั้นตอนการทำเกษตรอินทรีย์ของแต่ละคนและถอดความรู้ออกมา
เป็นแนวปฏิบัติ
2. นำเสนอความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เริ่มจากการเล่าประสบการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึง
ปัจจุบันให้แก่กลุ่มผู้สนใจเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความปลอดภัยจากการ
อุปโภค-บริโภค อาหารแบบอินทรีย์ทำให้ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมารบกวน จากการใช้
เคมีเหมือนเมื่อก่อน และสิ่งสำคัญชาวบ้านได้รับรู้ถึงการปลูกพืชอินทรีย์เอาไว้กิน ที่เหลือถึงเอาไปขาย
เวลากินก็ได้กินผักที่ไม่มีสารเคมีเวลาขายผู้ซื้อก็ได้ผักที่ไม่มีสารเคมีเช่นกัน
3. ขยายแนวคิดการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ในครัวเรือน เพื่อให้สมาชิกได้รับรู้ว่าแต่ละ
ละวัน แต่ละเดือนมีรายรับรายจ่ายเท่าใด ลื่นเดือนนำรายรับ-รายจ่ายมาสรุปเพื่อจะรู้ว่ารายรับ-
รายจ่ายเป็นอย่างไร รายจ่ายที่ไม่จำเป็นตัดออกไป มีการใช้จ่ายอย่างสมเหตุสมผลกับฐานะความเป็นอยู่
ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินเหตุโดยยึดถือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. พัฒนาฟาร์มต้นแบบของเกษตรกรอินทรีย์จำนวน 7 ฟาร์มใน 7 หมู่บ้านเพื่อให้ชุมชนได้ทดลองปฏิบัติจริงและสัมผัสได้ด้วยตนเอง

2. ผลที่เกิดขึ้นระดับตำบล

2.1 นายกเทศมนตรี และรองนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลลวงเหนือ ได้เข้ามามีส่วนร่วมที่มิวิจัยตั้งแต่ต้นและส่งเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น นักวิชาการเกษตร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักพัฒนาชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เข้าใจในการทำงานของทีมวิจัยและร่วมกันอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ของการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้เมื่อพบประเด็นปัญหาแล้วทางทีมงานวิจัย ก็นำเสนอต่อสภาเทศบาลพร้อมเสนอแนะแนวทางแก้ไข ตลอดจนขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานตามข้อมูล ข้อเท็จจริงที่ทีมงานวิจัยนำเสนอ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป ทำให้การแก้ไขปัญหาของเทศบาลตรงจุด ทันต่อสถานการณ์ในขณะนั้น และเทศบาลไม่ต้องเสียงบประมาณให้หน่วยงานอื่นมาทำวิจัยในพื้นที่อีก เป็นการประหยัด คุ้มค่าและเป็นการบูรณาการความคิดและการบริหารจัดการที่ดีของท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นโดยชุมชนและเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

2.2 ทำให้เทศบาลตำบลมองเห็นสภาพในแง่มุมเดียวกันกับชาวบ้านและเกษตรกรอินทรีย์ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่แก้ไขปัญหาได้ตรงจุดทั้งการลดปัญหาต้นทุนการผลิต ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ เนื่องจากมาจากการใช้สารเคมีในการเกษตรและสามารถลดปัญหาเรื่องขยะในชุมชนได้ เนื่องจากตำบลลวงเหนือมีพื้นที่การเกษตรเป็นจำนวนมาก การรณรงค์ไม่เผาตอซังข้าว โดยการไถกลบ การนำเศษวัชพืช กิ่งไม้ ใบไม้ มาทำเป็นปุ๋ยหมัก เป็นส่วนหนึ่งที่ลดการเผา และผลที่ได้คือปุ๋ยใช้ทดแทนสารเคมี อีกปัญหาหนึ่งคือในการทำนาข้าวมีหอยเชอรี่ระบาดในพื้นที่ ทีมวิจัยได้จัดอบรมทำน้ำหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่ โดยอุดหนุนงบประมาณวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ตัวแทนเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน นำไปปฏิบัติเพื่อนำไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง

นอกจากนี้ทางทีมวิจัยและเทศบาลตำบลลวงเหนือ ยังได้นำข้อมูลและความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน มาทำงานกับโครงการอาหารปลอดภัยของ สสส.การทำปุ๋ยหมัก ข้าวพันธุ์อินทรีย์ ข้าวก่ำพันธุ์ดอยสะเก็ด การทำแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ เป็นการลดรายจ่ายจากครัวเรือน โดยความร่วมมือกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์น่านด้านการเกษตร เป็นต้น

การตั้งคำถามการวิจัยและตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

1. จากการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มออทิสติกในจังหวัดสุรินทร์ มีดังนี้ “กลุ่มออทิสติกในจังหวัดสุรินทร์นั้นมีการก่อตั้งขึ้นอย่างมากมาย แต่ทว่าหลังจากผ่านไปสักระยะหนึ่ง กลุ่มออทิสติกที่เหลืรอดชีวิตอยู่นั้นมีจำนวนไม่มาก และแม้แต่ในจำนวนที่รอดชีวิตนั้น กลุ่มออทิสติกที่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงให้บริการสมาชิกได้อย่างแท้จริงและเต็มที่ ก็ยังมีจำนวนน้อยลงไปอีก...” ให้ท่านตั้งคำถามการวิจัยให้สอดคล้องกับวงจรชีวิต (Life cycle) ของปรากฏการณ์กลุ่มออทิสติกในจังหวัดสุรินทร์ ดังกล่าวข้างต้น

วงจรชีวิตของปรากฏการณ์	คำถามวิจัยเชิงอธิบาย
1. การเกิดขึ้น	
2. การดำรงอยู่ได้	
3. การเปลี่ยนแปลง	
4. การล่มสลาย	

2. มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาออทิสติกในตำบลของท่านที่ก่อตั้งขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ได้ไม่ล้มเลิกไป

1.
2.
3.
4.
5.

แนวคำตอบ

ใบงานที่ 1

ใบงานที่ 2

ใบงานที่ 3

ใบงานที่ 1

ความหมาย ความสำคัญและกระบวนการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research หรือ Field experiment) อย่างน้อย 2 ความหมาย
 - 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง งานวิจัยที่ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาผสมกับหลักวิชาการวิจัย นำความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยไปใช้ได้ประโยชน์จริง รู้จักค้นพบวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง จนสามารถหาทางแก้ปัญหาได้อย่างถูกวิธี เหมาะสมตามสภาพของภูมิสังคม (ปริญญา สิงห์เรือง , 2554:13)
 - 2) วิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง เป็นการวิจัยที่มุ่งอาศัยบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะบุคคลในกระบวนการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือ การวิเคราะห์กำหนดปัญหาการวิจัยจนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การสรุปเขียนรายงานวิจัยการวิจัยปฏิบัติการตามความหมายดังกล่าวมักจะพบมากในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มบุคคลในชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนชนบทหรือชุมชนในเมืองก็ตาม (รัตนะ บัวสนธ์, 2551:93)
2. เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชุมชนมีข้อจำกัดในการสรุปอ้างอิงผลการวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชุมชนไม่มุ่งนำผลไปวางนัยสรุปทั่วไปทางทฤษฎีหรือหลักการทั่วไป มีเหตุผลดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนส่งผลกระทบต่อขอบเขตและขนาดของงานวิจัยทำให้งานวิจัยแบบนี้มักจะมีขนาดเล็กซึ่งทำให้มีผลต่อความเป็นตัวแทนของข้อค้นพบจึงก่อให้เกิดข้อจำกัดในการสรุปอ้างอิงผลการวิจัย
 - 2) การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนมักไม่ได้ออกแบบการวิจัยให้สามารถควบคุมตัวแปรภายนอกได้เหมือนการวิจัยเชิงวิชาการ จึงมีตัวแปรภายนอกส่งผลกระทบต่อผลวิจัย เนื่องจากสภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนจะปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ ข้อค้นพบที่ได้บางครั้งจึงไม่สามารถยืนยันได้หนักแน่นว่าผลที่เกิดขึ้นกับผู้คนในชุมชนนั้น เกิดขึ้นมาจากปัจจัยใด แต่ทราบได้ปัญหาในชุมชนหมดไปหรือคลี่คลายลงได้ก็ถือว่าการวิจัยครั้งนั้นประสบความสำเร็จ
 - 3) การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนไม่ใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ไม่ใช่การทดสอบสมมุติฐาน ด้วยวิธีการทางสถิติจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาข้อสรุป ไม่อ้างผลจากกลุ่มตัวอย่างไปสู่ประชากรเหมือนการวิจัยอื่น ๆ แต่การวิจัยปฏิบัติการในชุมชนเน้นวิธีการทางสังคมศาสตร์หลาย ๆ วิธีร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์มากกว่าการอธิบายหรือตีความสถานการณ์
3. สภาพการและวิธีคิดของนักวิชาการและคนท้องถิ่นมีช่องว่างในการสื่อสารและความคาดหวังของแต่ละฝ่ายที่มีต่องานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนแตกต่างกันอย่างไร

แนวคิดของฝ่ายนักวิชาการต่องานวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

- 1) มุ่งวิชาการและวิธีการที่ถูกต้อง
- 2) ได้ข้อเท็จจริง
- 3) มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์และขาดมิติทางสังคม
- 4) มีทัศนคติและความเป็นผู้ถ่ายทอด มากกว่าความเป็นผู้เรียนรู้ในท้องถิ่น จึงเข้าไปวิจัยชุมชนในแบบผู้รู้
- 5) ใช้ภาษาวิชาการ
- 6) ได้ผลงาน

แนวคิดฝ่ายคนท้องถิ่น

- 1) อยากรู้แต่ขาดแหล่งข้อมูล
- 2) ยอมรับข้อเท็จจริงไม่ได้ในบางครั้ง
- 3) ขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์
- 4) มีภูมิปัญญาในท้องถิ่น แต่มีความรู้สึกลังเลในการนำไปใช้
- 5) ไม่มีโอกาสมีส่วนร่วม
- 6) ไม่เข้าใจภาษาวิชาการ
- 7) ต้องการได้ใช้ข้อมูล

4. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ได้ให้ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนไว้อย่างไรบ้าง

สำนักงาน กศน. ได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานในแต่ละปี โดยให้ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน ดังนี้

- 1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของ กศน. ตำบลตามคู่มือการดำเนินงาน กศน. ตำบล (2552) ระบุให้ “ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนและการ

จัดการความรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ และคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน”

- 2) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน โดยพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของคนในชุมชน ส่งเสริมบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้แบบต่าง ๆ
 - 3) พัฒนาหัวหน้า กศน.ตำบล/แขวงให้มีสมรรถนะสูงขึ้นในการบริหารจัดการ กศน.ตำบล/แขวง และปฏิบัติงานตามภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการเป็น **นักจัดการความรู้และเป็นผู้อำนวยความสะดวก** ในการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง
 - 4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ
 - 5) ชุมชนได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้มีกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนโดยใช้รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมี กศน.ตำบลและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่าง ๆ เป็นกลไกส่งเสริมการเรียนรู้
 - 6) พัฒนาครูและผู้ที่เกี่ยวข้องให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพโดยส่งเสริมให้มีความรู้ ความสามารถในการจัดทำแผนการสอน การจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลและการวิจัยเบื้องต้น
 - 7) ส่งเสริมการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการศึกษา ตลอดชีวิตที่หลากหลายสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและชุมชน
 - 8) ส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนโดยการจัดทำแผนชุมชน จัดเวทีชาวบ้าน การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม เพื่อนำไปแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน
5. ให้ออกความแตกต่างระหว่างการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนกับการวิจัยเชิงวิชาการ เปรียบเทียบความแตกต่างของการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนกับการวิจัยเชิงวิชาการได้ดังนี้

ประเด็น	การวิจัยปฏิบัติการในชุมชน	การวิจัยเชิงวิชาการ
1. เป้าหมาย	มุ่งสร้างความรู้เฉพาะเพื่อใช้ในชุมชนที่ครู กศน.รับผิดชอบ	มุ่งสร้างความรู้ทั่วไป ซึ่งสามารถสรุปอ้างอิงได้
2. ผู้วิจัย	ดำเนินการโดยครู กศน.มีลักษณะการวิจัยแบบร่วมมือกับชาวบ้าน ใช้วงจรทำงานแบบ PAOR	ดำเนินการโดยนักวิชาการหรือนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่ไม่ได้ปฏิบัติงานในชุมชน
3. วงจรของการวิจัย	Plan,Act,Observe,Reflect โดยขั้นตอน Reflect (สะท้อนกลับ)เป็นขั้นตอนที่เด่นที่ทำให้การวิจัยนี้ต่างจากการวิจัยอื่น	ใช้วงจรการวิจัยการทำวิจัย แบบกำหนดปัญหา ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องออกแบบการวิจัย (กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง สร้างเครื่องมือ เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล) สรุปและอภิปรายผลการวิจัย
4. วิธีการวิจัย	ไม่เน้นการกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎี แต่ใช้ประสบการณ์ของครู กศน.ที่ปฏิบัติงานในชุมชน ไม่เน้น	ยึดแบบแผนการวิจัย การออกแบบการวิจัยที่รัดกุม มีการกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎี ตรวจสอบ

ประเด็น	การวิจัยปฏิบัติการในชุมชน	การวิจัยเชิงวิชาการ
	แบบแผนการวิจัยมาก ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ	ทฤษฎีและพัฒนาทฤษฎี ใช้การวิจัยเชิงปริมาณมากกว่า
5. การกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาในชุมชน	ใช้วิธีการเชิงอัตวิสัย (subjective) โดยอาศัยประสบการณ์ครุณักวิจัยแต่จะใช้วิธีการเชิงปรนัยในการตรวจสอบผลการวิจัย	อิงทฤษฎีหรือมีผลการวิจัยรองรับ
6. กลุ่มเป้าหมายที่ต้องทำวิจัย	ชุมชนเป็นหน่วยวิเคราะห์ข้อมูล ชาวบ้านผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ร่วมวิจัย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด	ชาวบ้านเป็นตัวแทนประชากร
7. ข้อมูลวิจัย	ครู กศน. และชาวบ้านร่วมกันเก็บข้อมูล ใช้วิธีการสังเกตหลักฐานการแสดงผลพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ	อาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน แต่โอกาสใกล้ชิดกับแหล่งข้อมูล (ชุมชน) จะมีน้อย
8. การวิเคราะห์ข้อมูล	ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ไม่เน้นการวิเคราะห์ด้วยสถิติขั้นสูง	ส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางสถิติเน้นการสรุปอ้างอิง
9. การอภิปรายแปลความหมาย ข้อค้นพบจากการวิจัย	ครู กศน. ผู้ทำวิจัยและเพื่อนครูจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การวิจัยร่วมกัน มีการถกอภิปรายถึงวิธีการแก้ปัญหาที่ใช้และผลที่เกิดขึ้น	นักวิจัยอภิปรายภายใต้กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และใช้ความคิดเห็นของนักวิจัยประกอบการอภิปราย
10. ช่วงเวลาในการทำวิจัย	ทำเป็นส่วนหนึ่งให้สอดคล้องกับภาระงานในชุมชน และทำอย่างรวดเร็ว เพื่อให้สามารถทดลองใช้ผลตามแนวทางที่ครู กศน. ผู้วิจัยตัดสินใจจะใช้	เป็นนักวิจัยที่เฝ้าสังเกตหรือเก็บข้อมูลอยู่ห่าง ๆ แม้จะมีโอกาสเข้าไปทำในชุมชนแต่ก็เป็นช่วงสั้น เมื่อทำเสร็จก็ถอยห่างออกมา การวางแผนการวิจัยอาจต้องใช้เวลา นานกว่าการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
11. การใช้ผลการวิจัย	นำผลไปใช้แก้ปัญหาของชุมชนทันที และตรวจสอบผลที่เกิดขึ้น ไม่เน้นการตีพิมพ์เผยแพร่ เป็นบทความวิชาการ	ผลการวิจัยอาจไม่ได้นำไปใช้ในทางปฏิบัติจริง แต่อาจมีการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นบทความวิจัยหรือบทความทางวิชาการ

ความหมาย รูปแบบและระเบียบวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) นอกจากจะมีความหมายภายใต้หลักการว่า “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นที่วิจัย และมีการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา” แล้วยังมีผู้นิยามความหมายของ PAR ไว้อย่างหลากหลาย ขอให้ท่านยกตัวอย่างความหมายของ PAR จำนวน 2 ข้อ

ความหมาย PAR ข้อที่ 1 (กมล สุดประเสริฐ, 2537) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research หรือ PAR) เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่เน้นให้คนในชุมชนสามารถรวมตัวกันในรูปขององค์กรประชาชนที่มีประสิทธิภาพ โดยเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชนด้วยระบบข้อมูล ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะข้อมูลจะช่วยให้คนในชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนต่อไปได้ จึงต้องฝึกอบรมเพื่อสร้างทีมงานวิจัยของชุมชนขึ้น

ลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีดังนี้

- 1) ผู้ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนต้องไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและถูกต้อง
- 2) เน้นการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมในรูปของการรวมตัวเป็นองค์กรของคนในชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือผู้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กรช่วงฝึกอบรม เสริมสร้างความรู้ และทักษะในการวิจัยให้เท่านั้น
- 3) ให้คนในชุมชนคิดและตัดสินใจโดยตนเองโดยไม่มีการครอบงำและมีบทบาทในทุกขั้นตอน นักพัฒนาชุมชนเพียงช่วยประสานงานให้ความรู้ทางวิชาการและเทคนิคต่าง ๆ เท่านั้น
- 4) เป็นการผสมผสานแนวความคิดของการจัดการชุมชน (Community Organization) และการเรียนรู้ของชุมชนเข้าด้วยกัน (Problem Based Learning)

ความหมายของ PAR ข้อที่ 2 (พันธุทิพย์ รามสูตร, 2540) การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) จึงเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการทำวิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอดการวิจัยนับแต่การตัดสินใจว่าควรจะต้องศึกษาวิจัยในชุมชนนั้น ๆ หรือไม่ การประมวลหลักฐานและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกกระบวนประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงมือปฏิบัติ

2. ให้ยกตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนที่มีลักษณะ “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นทีมวิจัย และมีการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา” จำนวน 1 เรื่อง (อาจเป็นงานวิจัยที่ได้จากการอ่านเอกสาร ค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต หรือลงมือปฏิบัติการจริงในสนาม)

ตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชนที่ลักษณะเป็นปัญหาของชาวบ้าน “ชาวบ้านเป็นทีมวิจัยและมีการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา” จำนวน 1 เรื่อง มีดังนี้

ชื่อโครงการวิจัย การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเลี้ยงโค-กระบือ ที่เหมาะสมบนพื้นที่สูง

อำเภอ น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

: กรณีศึกษา ต.วังขวาง อำเภอ น้ำหนาว

จังหวัดเพชรบูรณ์

หัวหน้าทีม นายวีไซ ด้วงทอง

ความเป็นมา ท่ามกลางกระแสการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด ยางพารา ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนเลี้ยงวัวและเกษตรกร ตำบลวังขวาง อำเภอ น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ห่างจากตัวที่ตั้งของจังหวัดระยะทาง 165 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนที่ราบสูง บนทิวเขาเพชรบูรณ์ ติดกับอุทยาน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำไร่ข้าวโพด ไร่ข้างทั่วไป บางส่วนมีการเลี้ยงโค-กระบือ สืบทอดมาจากบรรพบุรุษสืบต่อกันจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบ ข้อมูล สถานการณ์ผู้เลี้ยงโค กระบือและภูมิปัญญาในการเลี้ยงโค กระบือของชาวบ้านจากอดีตถึงปัจจุบันและเพื่อคิดค้นหารูปแบบ วิธีการในการเลี้ยงโค กระบือ บนพื้นที่สูงที่สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่ไปปฏิบัติของชาวตำบลวังขวาง

ผลการวิจัย ทีมงานวิจัยได้กำหนดทิศทางและเป้าหมายของการเก็บรวบรวมข้อมูลและการเรียบเรียงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยชาวบ้านได้พบรูปแบบการเลี้ยงโค กระบือ 5 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการเลี้ยงโค กระบือไว้ที่บ้านโดยเกี่ยวหญ้ามาให้กิน
2. รูปแบบการล้อมสวน นา ไร่ ด้วยลวดปล่อยกระแสไฟฟ้า
3. รูปแบบการเลี้ยงในป่าชุมชน ทำคอกไว้ในป่า
4. รูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยอุทยาน
5. รูปแบบนายฮ้อยเลี้ยงไว้ใกล้บ้านรอขาย

ซึ่งทั้ง 5 รูปแบบมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันออกไปเกษตรกรสามารถเลือกนำไปปฏิบัติ

ได้แล้วแต่ความเหมาะสม ความต้องการของแต่ละคนที่มีแนวคิดแตกต่างกันไป สามารถเลือกนำมาประยุกต์ใช้ในเหมาะกับการดำเนินชีวิตของเกษตรกร “เกิดความลงตัว” เช่น ถ้าคนที่ไม่มีเวลาในการเลี้ยงวัวทำงานอย่างอื่น ก็ควรเลี้ยงวัวรูปแบบการล้อมสวน ไร่ ด้วยลวดปล่อยกระแสไฟฟ้า ลงทุนแค่ครั้งเดียวจ่ายต่อการเลี้ยงวัว เป็นต้น ในการดูแลรักษามีการใช้ยาสมุนไพร เช่น การใช้เปลือกต้นประดู่มาให้วัวเหยียบเวลาเป็นผลที่เท่า การใช้รากต้นผักหนามทุบผสมเกลือเพื่อเป็นยาชูกำลังให้วัว

งานวิจัยทำให้เกิดเวทีในการพูดคุย (โสกัน) ของคนเลี้ยงควาย เกิดการแลกเปลี่ยนรูปแบบการเลี้ยง การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคที่เกิดขึ้นกับวัว ควาย เวทีดังกล่าวได้ก่อรูปเป็นสภาแห่งการพูดคุย (สภาวัว ควาย) การจับเข้าคุยกัน สมาชิกสภาจะเป็นเป็นผู้เลี้ยงวัว ควายในชุมชนมีผู้อาวุโสเป็นที่ปรึกษาให้กับสภาวัว ควาย ปัจจุบันมีสมาชิกสภา 15 คน สภาเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเรื่องการตลาดเพื่อต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการตลาด และที่สำคัญที่สุดในการแก้ไขปัญหาของสภาคือการกำหนดข้อตกลงร่วมระหว่างผู้เลี้ยงวัว ควาย กับกรณีความเสียหายที่

เกิดขึ้นจากวัว ควาย เข้าไปกินต้นยางพาราของเกษตรกรในชุมชน จากเดิมที่มีชาวสวนยางจะปรับ
ค่าเสียหายต้นละ 2,000 บาท แต่ด้วยการพูดคุยของสภาวัว ควายและเกษตรกรทำให้มีการปรับ
ค่าเสียหายเพียงต้นละ 100 บาท และกำหนดเป็นกติกาสากลของชุมชนในการปรับค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากวัว
ควายเข้าไปกีดกันผลผลิตทางการเกษตร

ผลในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้สร้างความเข้าใจและสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการวิจัย
กับชุมชน ทำให้ทราบความเป็นมาของคนในตำบลวังควงว่ามาจากที่ไหนกัน รู้ว่าใครเป็นใคร การกินอยู่
สมัยก่อน การดำเนินชีวิต วิธีการเลี้ยงวัวสมัยก่อนและปัจจุบันก็สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาระบบการ
เลี้ยงโคกระบือให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่สูงและจัดทำฟาร์มตัวอย่างที่มีระบบการจัดการ
แบบเลี้ยงโค กระบือที่เหมาะสมเพื่อจุดประกายการเรียนรู้ให้กับชุมชน ส่งผลให้มีจำนวนผู้เลี้ยงโคกระบือ
เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ยังเกิดสภาผู้เลี้ยงวัว ควาย ตำบลวังควง เพื่อเป็นเวทีในการปรึกษาหารือในการ
แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาวัว ควายไปกินต้นยางพาราของเกษตรกรคนอื่น ๆ ก็ใช้เวทีสภา
วัว ควายเป็นเครื่องมือในการทำข้อตกลงระหว่างผู้เลี้ยง กับเกษตรกรสวนยาง ให้เกิดความยุติธรรม ทำ
ให้ชุมชนอยู่อย่างสันติและสมดุล

การตั้งคำถามการวิจัย และตัวอย่างงานวิจัยปฏิบัติการในชุมชน

1. จากการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสุรินทร์ มีดังนี้ “กลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสุรินทร์นั้นมีการก่อตั้งขึ้นอย่างมากมาย แต่ทว่าหลังจากผ่านไปสักกระยะหนึ่งกลุ่มออมทรัพย์ที่เหลืรอดชีวิตอยู่นั้นมีจำนวนไม่มาก และแม้แต่ในจำนวนที่รอดชีวิตนั้น กลุ่มออมทรัพย์ที่มีคุณภาพสมบูรณ์แข็งแรงให้บริการสมาชิกได้อย่างแท้จริงและเต็มทีก็ยังมีจำนวนน้อยลงไปอีก...”
ให้ท่านตั้งคำถามการวิจัยให้สอดคล้องกับวงจรชีวิต (Life cycle) ของปรากฏการณ์กลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสุรินทร์ ดังกล่าวข้างต้น

วงจรชีวิตของปรากฏการณ์	คำถามการวิจัย
1.การเกิดขึ้น	กลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านเกิดขึ้นได้อย่างไรมีเหตุปัจจัยอะไรบ้าง ที่จะช่วยอธิบายการเกิดขึ้นของกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านดังกล่าว
2.การดำรงอยู่ได้	มีเหตุหรือปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นแล้วยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน เพราะเหตุใดจึงไม่หมดไปเหมือนที่อื่น ๆ
3.การเปลี่ยนแปลง	เพราะเหตุใดกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านจึงเปลี่ยนแปลงไป(จากเดิมเมื่อตั้งขึ้นครั้งแรก) เช่น เปลี่ยนจากขนาดเล็กไปสู่ขนาดปานกลาง จากขนาดปานกลางไปสู่ระดับใหญ่
4.การล่มสลาย	เพราะเหตุใดกลุ่มออมทรัพย์ของบางหมู่บ้านจึงล้มเลิกไป

2. มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาออมทรัพย์ในตำบลของท่านที่ก่อตั้งขึ้นแล้วไม่ล้มเลิกไป (ยกตัวอย่างมา 5 กิจกรรม)

ก่อนจะกำหนดกิจกรรมเพื่อลงมือปฏิบัติสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านควรเตรียมการดังนี้

1. มีคำถามวิจัยชัดเจนโดยปัญหาและโจทย์วิจัย หรือข้อสงสัยที่ต้องการหาคำตอบจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์
2. มีสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เข้ามาร่วมทีมงานโครงการวิจัย
3. การศึกษาให้รู้สภาพที่เป็นอยู่ของกลุ่มออมทรัพย์ให้ทราบสาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไข โครงสร้างและต้นทุนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้นให้เห็นเด่นชัดเพื่อเป็นฐานทำงานในช่วงที่สอง
4. การทดลองปฏิบัติการ (Action) เพื่อหาวิธีการไปสู่สภาพที่ดีขึ้น โดยทดลองทางเลือกที่เห็นว่าดีที่สุด และเป็นไปได้มากที่สุด พร้อมกับวิเคราะห์สรุปกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นเป็นความรู้สำหรับกลุ่มออมทรัพย์/ชุมชนและเพื่อสื่อให้ผู้อื่นทราบและนำไปปรับใช้ได้

ตัวอย่างกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งดำเนินการในรูปแบบวิจัยปฏิบัติการ ได้แก่

1. การอบรมสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เรื่องอุดมการณ์ของกลุ่มออมทรัพย์

2. การพัฒนาองค์กรกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการปฏิบัติการ
3. การพัฒนาระบบบัญชีกลุ่มออมทรัพย์
4. การประชุมปฏิบัติการกลุ่มสมาชิกเรื่องระเบียบการดำเนินงาน กลุ่มสมาชิกที่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตสมาชิก
5. การแก้ปัญหาหนี้สิน ด้วยบัญชีครัวเรือน และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. ใ้ยกตัวอย่างกระบวนการคิดโจทย์วิจัยในชุมชน โดยใช้เวทีชาวบ้าน มาจำนวน 1 กรณีตัวอย่าง
กรณีตัวอย่างผลการจัดเวทีชาวบ้านค้นหาโจทย์วิจัยในชุมชน มีดังนี้

นายสุจินต์ หลิมโตประเสริฐ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สถาบันพัฒนาการชลประทาน ได้เขียนเล่าประสบการณ์การนำเอางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรผู้ใช้น้ำโดยนำร่องที่กลุ่มบริหารคลองส่งน้ำฝั่งขวาของฝายบ้านค้าย ตำบลหนองตะพาน อำเภอบ้านค้าย จังหวัดระยอง เมื่อกลางปี 2550 โดยใช้เวทีชาวบ้านในการค้นหาศักยภาพของคนและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ผลการดำเนินงานจัดเวทีชาวบ้านและใช้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นคิดโจทย์ปัญหาวิจัยในชุมชน มีดังนี้

ตลอด 3 เดือนแรกไม่ประสบผลเท่าที่ควร เนื่องจากเกษตรกรที่เข้าร่วมเวทีหมุนเวียนเปลี่ยนหน้ามาตลอด เพราะต้องทำมาหากิน หรือติดภารกิจส่วนตัว บางคนไม่เห็นความสำคัญของการประชุมใน 3 เดือนต่อมาจึงปรับวิธีการใหม่เป็นการชวนกันไปพัฒนา (ขุดลอกคูส่งน้ำ) เนื่องจากคนในชุมชนนี้ยังมีประเพณีการลงแขกสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยคนในหมู่บ้านไปช่วยกันขุดลอกคูส่งน้ำของหมู่บ้านอื่นสลับกันไปด้วยแนวคิดที่ว่า “เขาอยู่ที่อื่นเขายังมาช่วยที่นาเรา ๆ ต้องไปช่วยกันเอาแรง” ที่สนั่นฝากแนวคิดนี้ไว้กับเวที ทำให้การขุดลอกได้งานมากและเสร็จเร็วแถมยังสนุกอีกด้วย เพราะทำไปพูดคุยกันไป นอกจากนั้นก็ยังเพลิดเพลินกับเสียงเพลงจากเครื่องขยายเสียงของคนในหมู่บ้านด้วย “ทำคนเดียวมันเจียบ” ชาวบ้านคนหนึ่งบอกในเวทีถอดบทเรียนงานพัฒนา

การถอดบทเรียนในงานพัฒนาหรือขุดลอกคูส่งน้ำทุกครั้งจะใช้เครื่องมือสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review : AAR) เพราะการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ จุดมุ่งหมายสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม วิธีคิด และระบบคุณค่าของบุคคล และองค์กร ซึ่งการจะเปลี่ยนแปลงได้ต้องเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ (Action Learning) มิใช่เกิดจากการอบรมสั่งสอนหรือถ่ายทอดซึ่งอยู่ในลักษณะการครอบงำเพียงอย่างเดียวเหมือนตั้งคำพูดของลุงแรมซึ่งมีอายุ 74 ปี บอกว่า “ได้บุญมาทำแบบนี้รู้สึกสบายใจ ภูมิใจมองหน้ากันก็ให้เห็นหน้าว่าคน ๆ นี้เคยมาช่วยเรา” สำหรับคนที่อยู่ตรงนี้ก็ยังไม่มาลุงพาประธานกลุ่มฯ บริหารบอกว่า “ทำไปเรื่อย ๆ จนให้เขาได้อายุเองสักวันเขาก็ต้องมา”

ผลของการปรับวิธีการจากการนั่งประชุมมาเป็นการพัฒนาแล้วถอดบทเรียน ทำให้คันทาคนที่ม่ใจเพื่อสาธารณะมากขึ้น ถึงแม้จะต้องใช้เวลาไปถึง 9 เดือน แต่ได้แก่นำสำคัญ ๆ ของตำบล เช่น นายก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. และชาวบ้านที่มีแนวคิดการพึ่งพาตนเองหลากหลายขึ้น งานในขั้นแรกนี้เสมือนเป็นงานสร้างฐานรากที่ต้องใช้เวลา แต่หากเข้มแข็งแล้วการต่อยอดให้สูงขึ้นก็จะมีปัญหาและกระทำได้รวดเร็ว เช่นเดียวกับที่ชุมชนบ้านใหม่ พิจิตร ซึ่งใช้เวลาช่วงนี้ประมาณ 11 เดือนเลยทีเดียว

ส่วนโจทย์วิจัยที่ชาวบ้านร่วมกันค้นหาที่ใช้เวทีระดับตำบลก็เริ่มชัดมากขึ้น ในโจทย์แรกที่คนในชุมชนมองคล้ายกันคือ ความกังวลว่าจะไม่มีคนมาสืบทอดอาชีพเกษตรกร เพราะลูกหลานมุ่งแต่

เรียนให้สูง เพื่อทำงานสบาย ๆ จนหลายคนบอกว่าพวกเขาคือชวานายยุคสุดท้าย บางคนก็เริ่มขายที่นาให้กับนายทุนไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรมหรือหมู่บ้านจัดสรร เพราะยิ่งทำนาก็ยิ่งยากจนสู้ค่าปุ๋ย ค่ายาที่แพงขึ้นไม่ไหว ส่วนอีกโ จทย์ที่ชาวบ้านสนใจคือ การสร้างพลังอำนาจให้กับกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างไร เพื่อให้การบริหารจัดการปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เกิดความเป็นธรรมยั่งยืนและพึ่งตนเอง

การผนวกรวมวิสัย ของฝ่ายบ้านค่ายให้ชัดขึ้นยังคงเดินทางต่อไปพร้อมกับมองหาทมิวิสัยที่เห็นชัดขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง โจทย์วิสัยโดยชุมชนแบบนี้เมื่อนำมาวิสัยปฏิบัติการในชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจะช่วยให้กลุ่มผู้ใช้น้ำหรือชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ทั้งพลังทางปัญญาและพลังกลุ่มสามารถอยู่กับการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกได้อย่างเท่ากันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

4. ยกตัวอย่างชิ้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สนับสนุนโดย สกว.) จากการค้นคว้าจากเอกสารหรืออินเทอร์เน็ต โดยพิจารณาเลือกชิ้นงานที่ครู กศน.สามารถนำมาปรับใช้กับภาระงานที่ได้รับมอบหมายจำนวน 1 เรื่อง

ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 1 เรื่อง ที่ครู กศน.สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาอาชีพ มีดังนี้

ชื่อเรื่อง แนวทางพัฒนาองค์ความรู้ด้านการตลาดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มสตรีบ้านต้นไฉ้กคำขาว ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อผู้วิจัย ศุภฤกษ์ ธาราพิทักษ์วงศ์ และจินดา ศรีสำราญ

ความเป็นมา กว่า 6 ปีที่ผ่านมาที่กลุ่มสตรีจากบ้านต้นไฉ้กคำขาว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการรวมตัวขึ้นภายใต้การนำของ คุณป้าบังอร อภิญญาวงศ์เลิศ ข้าราชการบำนาญที่ได้ทุ่มเทในการดำเนินงานโดยหวังให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมจากรายได้หลัก โดยได้เริ่มก่อตั้งกลุ่ม ด้วยการรวมกลุ่มตัดเย็บผ้าเช็ดมือจากเศษผ้า เนื่องจากในหมู่บ้านมีโรงงานเย็บผ้า คุณป้าในฐานะประธานกลุ่มจึงมองเห็นช่องทางในการนำเศษผ้าเหล่านั้นมาเปลี่ยนให้เป็นเงิน และระดมสมาชิกเพิ่มมากขึ้น คณะกรรมการกลุ่มจึงมีความเห็นว่าควรเพิ่มตัวผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้นจากกำลังการผลิตที่เพิ่มขึ้น ทำให้ปัจจุบันกลุ่มมีผลิตภัณฑ์ 5 กลุ่ม ได้แก่ ผลิตภัณฑ์น้ำสมุนไพร ผลิตภัณฑ์น้ำหอมระเหย ผลิตภัณฑ์จากเศษผ้า ผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาและผลิตภัณฑ์น้ำยาสะอาดไปโอ โดยยึดแนวคิดในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรในชุมชนทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและภูมิปัญญาจึงทำให้ปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ได้จากพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นน้ำลูกหว้า มะตูม เสาวรส เป็นต้นนอกจากนี้ยังได้รณรงค์ฟื้นฟูภูมิปัญญาในการนำผ้าฝ้ายที่ได้จากการตัดเย็บเสื้อผ้าจากโรงงานในหมู่บ้านนำมาเย็บเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเศษผ้าในปัจจุบันโดยคนในชุมชนทางกลุ่มยังมีความต้องการที่จะรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการทอผ้าที่มีอยู่ในอดีต จะทำให้กลุ่มได้ผ้าฝ้ายที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มและสามารถผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายขึ้น กิจกรรมทั้งหมดของกลุ่มพัฒนาสตรีบ้านต้นไฉ้ก (คำขาว) สามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่สมาชิกได้ในปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกทั้งสิ้น จำนวน 31 คน และได้ใช้พื้นที่ของวัดคำขาวในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม

โจทย์คำถามการวิจัย ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจของกลุ่มสตรีทำให้การทำงานสามารถขับเคลื่อนมาได้อย่างต่อเนื่อง แต่ทว่าอย่างไรก็ตามทางกลุ่มก็ยังประสบกับปัญหาต่าง ๆ อาทิ เช่น ยอดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้จากการรับคำสั่งซื้อของลูกค้า หากไม่มีคำสั่งซื้อก็จะไม่มีการผลิต ทำให้รายได้ของกลุ่มไม่แน่นอนปัญหาอีกด้านหนึ่งคือ ปัญหาในด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ซึ่งกลุ่มยังไม่สามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนได้ บทเรียนที่ผ่านมามองเห็นว่ากลุ่มรับคำสั่งซื้อได้เป็นจำนวนมาก แต่ยังเป็นคำ

สิ่งซื้อจากพ่อค้าคนกลาง ผู้นำไปจำหน่ายต่อในแหล่งก่อสร้าง ซึ่งเป็นคำสั่งซื้อที่ได้รับผลตอบแทนต่ำทำให้รายได้ที่กลุ่มได้รับไม่สามารถตอบแทนสมาชิกกลุ่มได้อย่างเพียงพอ ทำให้กลุ่มสมาชิกส่วนหนึ่งไม่สนใจในการทำผลิตภัณฑ์จากการตัดเย็บ จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงนำไปสู่การก้าวเข้าสู่ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ภายใต้การหนุนเสริมของอาจารย์ศุภฤกษ์ ธาราพิทักษ์วงศ์ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ลูกหลานของชุมชนนี้นั่นเอง

กิจกรรมพัฒนากลุ่ม (Treatment)

อาจารย์ศุภฤกษ์ ธาราพิทักษ์วงศ์ และคณะได้ดำเนินการพัฒนากลุ่มโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการไปให้ความรู้ โดยจัดฝึกอบรมให้แก่สมาชิกกลุ่มฯ ที่สนใจใน 5 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการสร้างตราสินค้า ด้านการจัดจำหน่าย ด้านการกำหนดลูกค้าเป้าหมายและการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด และด้านการวางแผนการตลาดเพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของผู้ซื้อ

ทั้งนี้ทางกลุ่มวิจัยได้มีการนำผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการพัฒนามาไปทดสอบตลาดที่กลุ่มยังไม่เคยนำผลิตภัณฑ์ไปนำเสนอ คือแหล่งจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า โดยทำการปรับปรุงทั้งตัวผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์และการตั้งราคาแล้วทำการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มผู้บริโภคทั้งในห้างสรรพสินค้าและผู้บริโภคที่ซื้อผลิตภัณฑ์จากงานแสดงสินค้าต่าง ๆ ซึ่งพบว่าช่องทางตลาดใหม่นั้นกลุ่มผู้สนใจส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงเป็นผู้ที่นิยมซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้า มีบรรจุภัณฑ์ที่มาตรฐาน การลดราคามีผลต่อการซื้อไม่มากนัก เนื่องจากนิยมซื้อสินค้าที่มีคุณค่าหากเป็นสินค้าที่สนใจก็จะตัดสินใจซื้อโดยจะนิยมซื้อสินค้าในมูลค่า 500 บาทขึ้นไป สินค้าหัตถกรรมส่วนใหญ่ที่ซื้อจะเป็นของใช้ส่วนตัวโดยให้ความสำคัญกับความคงทนของสินค้าที่สามารถใช้ได้ในระยะยาวมีความสวยงามผลิตจากวัสดุที่มีคุณภาพ

การมีส่วนร่วมและความสำเร็จ

เมื่อกลุ่มสตรีก้าวสู่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้วยหัวใจที่มุ่งมั่นและตั้งใจ แม้ต้องผ่านการประชุมหารือมากมายนับไม่ถ้วน ทั้งในช่วงกระบวนการพัฒนาข้อเสนอโครงการและในช่วงของการดำเนินงาน แต่ก็ไม่เคยปรากฏอาการเบื่อหน่าย หรือท้อถอย แต่ทุกครั้งกลับเต็มไปด้วยพลังและความมุ่งมั่น แม้ในบางครั้งของการจัดกิจกรรม จะมีการกิจกรรมมากมายเข้าแทรกแซง แต่ทางกลุ่มก็พยายามจัดสรรตัวแทนและหมุนเวียนเปลี่ยนกันเข้าร่วมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องไปจนถึงกิจกรรมทดลองปฏิบัติต่าง ๆ ก็ได้มีความพยายามเรียนรู้ร่วมกัน จากความมุ่งมั่นดังกล่าว ทำให้ปัจจุบันทางกลุ่มสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาดได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีระบบของการบริหารจัดการ การจำหน่ายรวมถึงการทำบัญชี ที่รัดกุมและตรวจสอบได้ง่ายยิ่งขึ้น

ณ วันนี้ การเดินทางกลุ่มสตรีบ้านต้นไฉ้คำชาว ยังไม่ได้สิ้นสุดลง และยังคงมีหลายสิ่งหลายอย่างที่ต้องได้รับการพัฒนาและปรับปรุง กระบวนการที่ได้เรียนรู้ เครือข่ายที่ได้อุปถัมภ์และแลกเปลี่ยน รวมไปถึงความมุ่งมั่นและตั้งใจของกลุ่มเอง น่าจะเป็นพลังสำคัญให้การเติบโตของกลุ่มยังสามารถดำเนินได้อย่างต่อเนื่อง วันนี้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเพียงจุดเล็ก ๆ ของการก้าวไปข้างหน้าของกลุ่มสตรีที่ชื่อว่า “กลุ่มพัฒนาสตรีบ้านต้นไฉ้คำชาว” พลังนี้พลังของสตรีกลุ่มนี้น่าจะยังคงปรากฏอย่างไม่หยุดยั้งต่อไป

คำสั่ง เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

- การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างไร
 - คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัย
 - เข้าใจสภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างถ่องแท้
 - ได้ข้อมูลแท้จริงเพื่อไปใช้ในการวางแผนพัฒนา
 - ได้คำตอบที่แท้จริงไม่มีประเด็นบิดเบือน
- ข้อใด **ไม่ใช่** กลวิธีที่เกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
 - การศึกษาผู้ใหญ่
 - การฝึกฝนอาชีพ
 - กระบวนการกลุ่ม
 - กระบวนการแก้ปัญหา
- ผลที่เกิดจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ ข้อใด
 - ประชาชนมีความรู้เพิ่มขึ้น
 - ประชาชนมีงานทำเพิ่มขึ้น
 - ประชาชนมีการกินดีอยู่ดีขึ้น
 - ประชาชนตระหนักในหน้าที่ของตนเองต่อชุมชน
- ข้อใด **ไม่ใช่** แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - คนทุกคนมีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา
 - ปัญหาที่จะแก้ควรเริ่มจากความรู้สึกของประชาชน
 - ความรู้ความสามารถของประชาชนมีความสำคัญเท่า ๆ กับนักวิจัย
 - ประชาชนมีการศึกษาน้อยจึงต้องมีนักวิจัยเข้าไปช่วยแก้ปัญหา
- การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน คือ ขั้นตอนใดของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
 - การคัดเลือกชุมชน
 - สำรวจข้อมูลเบื้องต้น
 - ศึกษาปัญหาและประเมินทรัพยากร
 - แจ้งชุมชนทราบปัญหาของตนเอง
- ข้อใดคือความหมายของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
 - การค้นหาคำความจริงอย่างมีเทคนิคเฉพาะ
 - การรวมกันหาคำความจริงอย่างมีขั้นตอน โดยนักวิชาการ
 - การค้นหาคำความจริงอย่างมีแบบแผน โดยนักพัฒนาชุมชน
 - การค้นหาคำความจริงอย่างมีระบบ โดยชาวบ้านในชุมชนร่วมมือกัน

7. ข้อใดเป็นองค์ประกอบสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
- การมีส่วนร่วมของประชาชน
 - การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
 - การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - การมีรูปแบบการวิจัยที่ชัดเจน
8. ข้อใดเป็นจุดมุ่งหมายการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
- บันทึกข้อมูลของชุมชน
 - พัฒนาผลงานวิชาการของชุมชน
 - ประเมินทัศนคติผู้เรียนในชุมชน
 - หาสาเหตุของปัญหาและแก้ปัญหาในชุมชน
9. สิ่งที่ต้องการศึกษาหรือหาคำตอบจากประเด็นปัญหาการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน คือ ข้อใด
- ชื่องานวิจัย
 - วัตถุประสงค์ของงานวิจัย
 - ความสำคัญของการความเป็นมา
 - ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย
10. การวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างไร
- คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวิจัย
 - ได้คำตอบที่แท้จริงไม่มีประเด็นที่บิดเบือน
 - เข้าใจสภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างถ่องแท้
 - ได้ข้อมูลที่แท้จริงเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนา
11. เมื่อใดต้องใช้การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน
- เมื่อต้องการค้นหาชุมชนเพื่อพัฒนา
 - เมื่อต้องการศึกษาปัญหาความยากจน
 - เมื่อผู้ศึกษาต้องไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชน
 - เมื่อต้องการแก้ปัญหาในชุมชน แต่ยังไม่พบวิธีการที่ดีที่สุด
12. หัวใจสำคัญโครงการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชมรดกโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนวัดศรีสุวรรณคองคาราม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม อยู่ที่ข้อใด
- อนุรักษ์และฟื้นฟูพืชมรดกที่มีจำนวนลดน้อยลงให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น
 - กระบวนการสร้างจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรักและหวงแหนท้องถิ่น
 - ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน
 - ความสำคัญของสายน้ำและลำคลองที่เชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพ

13. องค์ประกอบที่ควรนำมาใช้ในการประเมินความเป็นไปได้ของการดำเนินงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือข้อใด
- ก. นโยบายของรัฐ
 - ข. ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น
 - ค. ความพร้อมของนักวิจัย
 - ง. ความต้องการของคณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน
14. หัวข้อการวิจัยข้อใดควรใช้รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ก. การพัฒนามาตรฐานเกษตรธรรมชาติเพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจชุมชน
 - ข. การจัดการงานศพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
 - ค. การเปรียบเทียบปัญหาการใช้และความต้องการเทคโนโลยีสารสนเทศของสำนักงาน กศน. จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - ง. การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพไม้เทพาโร หมู่ที่ 1 ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
15. การวิจัยเพื่อท้องถิ่นหัวเรื่องใดเกี่ยวข้องกับพลังสตรีในชุมชน**มากที่สุด**
- ก. การสร้างสันติสุขในครัวเรือน
 - ข. การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ค. การอนุรักษ์และฟื้นฟูลายผ้านาหมื่นศรี
 - ง. การสร้างเศรษฐกิจชุมชน
16. งานวิจัยเรื่องการศึกษาความคิดเห็นของกำนันผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ เครื่องมือที่นิยมใช้เก็บข้อมูล คือข้อใด
- ก. แบบทดสอบ
 - ข. แบบสอบถาม
 - ค. แบบสังเกต
 - ง. แบบสัมภาษณ์
17. ประโยชน์สูงสุดของการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชนคือ ข้อใด
- ก. การได้แนวทางการแก้ปัญหา
 - ข. ประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน
 - ค. การได้ทฤษฎีการศึกษาชุมชนที่ตรงกับสภาพจริง
 - ง. การเพิ่มพูนข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผน

18. การศึกษา “กรณีตัวอย่างงานวิจัยชุมชน” ให้ประโยชน์ต่อผู้วิจัยในข้อใดมากที่สุด
- ก. กำหนดชื่อเรื่องได้กะทัดรัด
 - ข. ตั้งสมมุติฐานงานวิจัยได้ถูกต้อง
 - ค. ได้แนวคิดในการออกแบบการวิจัย
 - ง. นำเครื่องมือวิจัยมาประยุกต์ใช้
19. การสรุปผลการวิจัยที่ถูกต้อง ต้องสอดคล้องกับข้อใด
- ก. ความเป็นมาของการวิจัย
 - ข. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
 - ค. แบบแผนการวิจัย
 - ง. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
20. การวางแผนการวิจัยควรคำนึงถึงข้อใดมากที่สุด
- ก. คน เวลา และการจัดการ
 - ข. มีผู้รู้เรื่องการวิจัยช่วยดำเนินการ
 - ค. สามารถดำเนินการโดยใช้งบประมาณน้อยที่สุด
 - ง. สามารถตอบคำถามวัตถุประสงค์การวิจัยได้

เฉลย

แบบทดสอบก่อนเรียน

ข้อ	เฉลย	ข้อ	เฉลย	ข้อ	เฉลย	ข้อ	เฉลย
1	ง	6	ค	11	ง	16	ค
2	ก	7	ข	12	ง	17	ข
3	ง	8	ก	13	ค	18	ก
4	ข	9	ก	14	ข	19	ง
5	ก	10	ข	15	ข	20	ข

แบบทดสอบหลังเรียน

ข้อ	เฉลย	ข้อ	เฉลย	ข้อ	เฉลย	ข้อ	เฉลย
1	ก	6	ง	11	ง	16	ข
2	ข	7	ก	12	ข	17	ก
3	ง	8	ง	13	ข	18	ค
4	ง	9	ข	14	ข	19	ข
5	ค	10	ก	15	ค	20	ก

บรรณานุกรม

- กมล สุตประเสริฐ. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. เอกสาร
ประกอบการบรรยาย โครงการพัฒนาบุคลากรผู้รับผิดชอบในการจัดทำชุดวิชา ปี2537.
เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม.2537 .
- กาญจนา แก้วเทพ. การวิจัย : จากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้าย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.)2548.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. ชุดวิชาวิจัยการศึกษานอกโรงเรียน เล่ม 7
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและ
พัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.). 2547.
- ปริญญา สิงห์เรือง. วิจัย...ค้นทางเลือกที่เหมาะสมในแบบฉบับของโรงเรียนชานาเกษตรอินทรีย์
บ้านดอนหม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.) 2554.
- พันธุ์ทิพย์ रामสูตร. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พี.เอ ลิฟวิ่งจำกัด. 2540.
- วิจิต สุรัตน์เรืองชัย. การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน. วารสารศึกษาศาสตร์ปีที่ 14 ฉบับที่ 2
พฤศจิกายน 2545 – มีนาคม 2546 หน้า 31. ชลบุรี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
รัตนะ บัวสนธิ. **ปรัชญาวิจัย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.2551.
- ปาน กิมปี. หน่วยที่ 12 การวิจัยเชิงปฏิบัติในการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
การวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. นนทบุรี :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2555.
- สิทธิ เทวธีระรัตน์ และคณะ. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการปัญหาขยะของประชาชนท้องถิ่น
อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. อ่างในการวิจัย:จากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้าย
เขียนโดย กาญจนา แก้วเทพ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.) 2548.
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
บทคัดย่องานวิจัย กศน.ปี 2546-2551. กรุงเทพฯ: รัชการพิมพ์.2551.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). **การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย สกว.ปี 2552 และปี2554**.
กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุชิน เพ็ชรรักษ์. รายงานการวิจัยเพื่อพัฒนาวิธีวิจัยที่เหมาะสมกับงาน กศน.ในระดับหมู่บ้านและ
ตำบล. ลำปาง: โรงพิมพ์สถาบัน กศน.ภาคเหนือ. 2553.
- สุธรรม กันดำ. “พลังผู้หญิงกับการสร้างการเปลี่ยนแปลง” **จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น** ปีที่ 13
ฉบับที่ 4 ประจำเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม 2555. เชียงใหม่ : หจก.วนิดาการพิมพ์. 2555.
- อุทัย ดุลยเกษม. **วิธีวิทยาการวิจัย**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พลวัตการพัฒนา
ชนบทไทย :วิธีวิทยาการวิจัยการพัฒนาและการศึกษา วันที่ 11-12 มกราคม 2543. คณะธุรกิจ
การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เอกสารอัดสำเนา.2543.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นายประเสริฐ หอมดี
ผู้อำนวยการสถาบัน กศน.ภาคเหนือ
นางนาถยา ผิวมันกิจ
รองผู้อำนวยการสถาบัน กศน.ภาคเหนือ

ผู้รวบรวมและเรียบเรียง

นายนิรันดร์ ยงไสว
ครูชำนาญการพิเศษ

Arkwork

นางลำเจียก สองสีดา
ครู ชำนาญการ

ผู้พิมพ์

นางทัศนีย์ เปี้ยปลุก
เจ้าหน้าที่ธุรการ

เอกสารวิชาการ

ลำดับที่ 07/2557 สิงหาคม 2557

คู่มือการทำวิจัยปฏิบัติการในชุมชน
เอกสารวิชาการ ลำดับที่ 07/2557
สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคเหนือ
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ที่ สถาบัน กศน.ภาคเหนือ จำนวน 200 เล่ม
ออกแบบปก : นางสาวนันทรี อุ่มบางตลาด